

Investigating the Effect of Tourism Income on the City and its Informal Settlements Using Distribution and Growth Approach (Case study: Mashhad city)

Rostam Saberifar

Associate Professor of Geography and Urban Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran

✉ E-mail: r_saberifar@pnu.ac.ir

How to Cite: Saberifar, R. (2026). Investigating the Effect of Tourism Income on the City and its Informal Settlements Using Distribution and Growth Approach (Case study: Mashhad city). *Geography and Development*, 24 (84), 1-28.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2025.52198.3744>

Received:

31 May 2025

Received in revised form:

29 June 2025

Accepted:

17 July 2025

Published online:

25 September 2026

ABSTRACT

The study of the relationship between tourism and poverty has been explored extensively by researchers. Nevertheless, the existing literature has not yet fully explored the changes in poverty and the causes of poverty in tourism communities. Especially in Iran, such research seems to be very rare. In order to explain this phenomenon, in this study, an attempt was made to research the effect of tourism development in the city of Mashhad and its surrounding areas. The research method was descriptive and analytical and the required data was collected from a sample of 600 households. The data obtained in this way were evaluated with different statistical methods and Lorenz curve. The results showed that the absolute poverty incidence in tourism communities is higher than the national average. This is while the relative poverty incidence shows a trend of “expanding-shrinking-expanding”. These conditions indicate that the “growth-distribution” decomposition framework of poverty index changes to study the causes of poverty in tourism communities. Therefore, the growth of the tourism sector prevents the continuation of poverty and the survival of the poor in the cycle of poverty, but the contribution of outwork is greater in the growth and distribution components. Therefore, in order to increase the positive effects of tourism, it is necessary to make plans in this area according to local conditions. Because with the proportional distribution of incomes from tourism, not only the conditions of the poor will improve, but also the positive effects of tourism will increase and its negative consequences will be significantly reduced.

Keywords:

Tourism,
Poverty, Growth-
Distribution,
Marginalization,
Mashhad.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

1. Introduction

The relationship between tourism and poverty has consistently been regarded as one of the most significant and yet complex issues in the literature on development economics and regional studies. Despite the considerable expansion of research on the economic impacts of tourism, studies that deeply explain the underlying reasons for the persistence of poverty in tourism-receiving regions remain limited. This research gap is particularly evident in developing countries, and especially in Iran, where despite the substantial tourism potential of certain cities, a significant proportion of the population continues to experience poverty and socio-economic inequalities. Therefore, it is essential to analyze the relationship between tourism development and poverty structures not merely in terms of income growth, but also in relation to the distribution of benefits and their spatial implications.

In this context, the present study aims to examine the impact of tourism development on poverty conditions in the city of Mashhad and its surrounding and peripheral settlements. The main focus of this research is the simultaneous analysis of two key components, namely “income growth” and “income distribution,” within the framework of the growth–distribution approach, in order to provide a more precise understanding of the mechanisms through which tourism affects poverty. Mashhad, as one of the most important religious tourism destinations in Iran, annually hosts a massive number of pilgrims and visitors, which makes it a suitable case study for investigating the economic and social consequences of tourism development. This study seeks to demonstrate how tourism development can

simultaneously generate economic opportunities while, in the case of an unequal distribution of its benefits, contribute to the persistence or even intensification of inequality and poverty across different urban and peripheral areas.

2. Materials and Methods

This study is an applied research with a descriptive–analytical design aimed at examining the impact of tourism development on poverty dynamics in Mashhad and its surrounding peri-urban areas, with particular emphasis on the growth–distribution framework. The main objective is to analyze how tourism-induced income growth and its distribution among different socio-economic groups jointly shape poverty outcomes in both urban and marginal contexts. Data were collected through a field survey using a structured, researcher-designed questionnaire. The statistical population consisted of households living in Mashhad city and its adjacent informal and peri-urban settlements. A total of 600 households were selected, including 300 urban and 300 peri-urban households, using a stratified sampling technique to ensure adequate representation of social, economic, and spatial diversity.

The questionnaire's validity was assessed through expert review in the fields of tourism studies, urban economics, and regional planning, and necessary revisions were applied accordingly. Its reliability was confirmed using Cronbach's alpha coefficient, indicating acceptable internal consistency. Following data collection, responses were coded and analyzed using descriptive and inferential statistical methods. The Lorenz curve and related indicators were employed to examine income inequality and distributional patterns. In addition, a growth–distribution decomposition approach was used to separate and evaluate the respective effects of income growth and income distribution on changes in poverty levels. This analytical framework enabled a more comprehensive understanding of tourism's role in poverty dynamics, capturing both aggregate income effects and underlying distributional mechanisms across urban and peri-urban households.

3. Results and Discussion

The findings of the study indicate that the city of Mashhad, as one of Iran's most important religious tourism destinations, has consistently exhibited a higher level of absolute poverty compared to the national average over the study period (1389–1397 / 2010–2018). Based on the extracted data, the proportion of the population living below the poverty line in Mashhad is estimated at approximately 28.8%, placing it in a mid-range position among provincial cities; however, this figure still reflects the persistence of structural poverty in this major tourism-oriented metropolis. In contrast, relative poverty has followed a declining trajectory during the same period, fluctuating between approximately 15% and 21%, depending on whether the 30% or 50% income threshold is applied. This divergence suggests that although tourism development has contributed to an overall increase in nominal household income and improved certain welfare indicators, it has not been fully effective in reducing absolute poverty. The decomposition of results based on the growth–distribution framework reveals that the effects of tourism-induced income growth on poverty reduction are relatively limited and, in some periods, have contributed to marginal changes in poverty (approximately between –1 and –3 percentage points). In contrast, the distributional component has played a substantially more decisive role, accounting in certain periods for changes in poverty of more than 10 to 14 percentage points. In other words, during periods of poverty reduction—particularly between 1393 and 1395 (2014–2016)—the contribution of income distribution to poverty alleviation was significantly greater than that of income growth. In some estimations, the distributional effect was found to be approximately 1.5 to 3 times stronger than the growth effect in reducing poverty.

Furthermore, the comparison between urban and peri-urban (marginal) areas reveals pronounced disparities. Absolute poverty in peripheral districts reached levels as high as 16% to 18% in certain periods, whereas the corresponding figure in the urban core ranged between approximately 5% and 9%. Similarly, income inequality, measured by the Gini coefficient, reached values as high as 0.45 in some surrounding districts, indicating a considerably more unequal income distribution compared to the central urban areas. These results suggest that a significant portion of tourism-generated benefits in Mashhad has been distributed unevenly, predominantly accruing to more advantaged socio-economic groups.

Overall, the results demonstrate that although tourism growth has contributed to an increase in nominal household incomes and has partially prevented deeper impoverishment, its effectiveness in achieving sustained reductions in absolute poverty remains limited. In contrast, income distribution emerges as the key determining factor in shaping

poverty dynamics within the region. In periods where distributional mechanisms improved, their impact on poverty reduction was estimated to be up to 60% greater than that of income growth. Therefore, it can be concluded that without a more equitable distribution of tourism-derived income, even continued expansion of the tourism sector will not lead to meaningful and sustained poverty reduction in Mashhad and its surrounding marginal areas, and spatial inequalities are likely to persist or even intensify.

4. Conclusion

Based on the findings of this study, it can be concluded that the effects of tourism development on poverty in the city of Mashhad and its peri-urban areas are neither uniform nor linear, but are strongly shaped by the distributional pattern of economic benefits from the sector as well as the socio-spatial structures of the region. The results indicate that although tourism in Mashhad, as one of Iran's most significant religious destinations, has played an important role in generating employment opportunities, increasing the incomes of certain groups, and stimulating economic activities, this growth alone has not been sufficient to bring about a sustained reduction in absolute poverty. In contrast, relative poverty has declined during certain periods, reflecting a limited yet meaningful contribution of tourism to the improvement of some welfare indicators.

Analyses based on the growth–distribution approach reveal that tourism-induced economic growth primarily contributes to preventing the deepening of poverty and providing a minimum level of income stability among households. However, the income distribution component plays a far more decisive role in reducing inequality and improving the livelihood conditions of low-income groups. In other words, although increases in tourist inflows and the expansion of related infrastructure can raise the overall income level of the region, in the absence of equitable distribution mechanisms, these benefits tend to be concentrated in more advantaged groups, while peripheral and marginalized communities receive only a limited share. This situation may ultimately lead to the persistence or even exacerbation of social and spatial disparities.

The findings further indicate that in marginalized areas, economic vulnerability is higher, and reliance on informal and low-income employment structures has constrained the ability of these populations to fully benefit from tourism development. In contrast, central urban areas and groups with better access to resources, infrastructure, and economic networks have secured a disproportionately larger share of tourism-generated benefits. Such unequal distribution is identified as one of the main factors limiting the positive impact of tourism on absolute poverty reduction in Mashhad.

Accordingly, it can be concluded that a sole emphasis on the quantitative expansion of tourism, without due attention to its distributional dimensions, cannot achieve the goals of social equity and poverty alleviation. Rather, what can enhance the positive impacts of tourism is the design and implementation of policies that improve the access of low-income groups to the economic opportunities generated by this sector. In this regard, tourism planning must be aligned with local characteristics, the social structure of regions, and the economic capacities of marginalized populations.

Ultimately, it can be argued that a more equitable distribution of tourism-derived income not only improves the living conditions of the poor, but also enhances the economic efficiency of the sector itself, while significantly reducing its negative externalities such as rising inequality, wealth concentration, and spatial dualism. Therefore, the future of tourism development in cities such as Mashhad depends on the simultaneous consideration of economic growth and distributive justice—two interrelated dimensions that, when integrated, can pave the way toward more sustainable and inclusive development.

Keywords: Garbage collection, Policies, Strategies, Demand-oriented approaches, Mashhad.

5. References

- Allen, C. R. (2017). Absolute poverty: When necessity displaces desire. *The American Economic Review*, Vol. 107, No. 12, 13-90.
<http://dx.doi.org/10.1257/aer.20161080>
- Ballesta, S.H. (2024). Collaborative and professional accommodations on Airbnb: Exploring patterns for sustainable tourism management in Spain. *Cities*, No. 154, 1-13.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105400>
- Banerjee, O., Martin, C., & Sébastien, G. (2015). A quantitative framework for assessing public investment in tourism: An application to Haiti. *Tourism Management*, Vol. 51, No. 1, 157-173.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.05.015>

- Bao, J. G., & Yang, B. (2022). Institutionalized path and practical effect of real right of tourism attraction in Tourism Development - Taking the poverty reduction experiment of “Azuke Plan” as an example. *Tourism Tribune*, Vol. 37, No. 1, 18-31.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref3](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref3)
- Bazzazan F. (2022). The Effect of International Tourism Development on Poverty in Iran. *Economic Researches*, Vol. 27, No. 92, 153-179.
<https://doi.org/10.22054/ijer.2022.62150.1013>
- Blake, A., Arbache, J. S., & Sinclaria, M. T. (2008). Tourism and poverty relief. *Annals of Tourism Research*, Vol. 35, No. 1, 107-126.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.06.013>
- Cai, J. Yu, Y. C. Ju, L. F. & Shi, Y. G. (2015). Research on the impact of new rural community construction on farmers’ livelihood changes - taking tianzi village community, Zhongxian County, Chongqing in the three gorges reservoir area as an example. *Regional Research and Development*, Vol. 34, No. 4, 143-147.
<http://dx.doi.org/10.2112/SI103-055.1>
- Dastneshan H., Abedi H., & Mohammadnasab A. (2016). The Impact of Tourism Opportunity Development on Unemployment Reduction. *Strategic Management Studies*, Vol. 6, No. 22, 239-260.
<https://ensani.ir/fa/article/download/405137>
- Datt, G., & Ravallion, M. (1992). Growth and redistribution components of changes in poverty measures: A decomposition with application to Brazil and India in the 1980s. *Journal of International Economics*, Vol. 38, No. 2, 275-295.
<https://ideas.repec.org/a/eee/deveco/v38y1992i2p275-295.html>
- Deng, X. H., Zeng, L., & Luo, M. Y. (2015). Research on precise identification of tourism poverty alleviation in the context of targeted poverty alleviation. *Ecological Economy*, Vol. 31, No. 4, 94-98.
<http://dx.doi.org/10.2991/ieesasm-17.2018.81>
- Fan, Z. Z., & Zou, W. (2021). From poverty alleviation to common prosperity: Dynamic identification of relative poverty in China and quantitative decomposition of poverty changes. *China Industrial Economy*, No. 10, 59-77.
<https://www.spiedigitallibrary.org/profile/Biaohan.Liu-4334581>
- Feng, X. L., Liu, M. Y., Zhang, C., & Qiu, H. (2019). How to reconcile economic development and ecological environment governance in deeply impoverished areas. *Agricultural Economic Issues*, No. 12, 4-14.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref8](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref8)
- Feng, W. L., & Tao, C. C. (2017). A study on the performance evaluation of tourism poverty alleviation in southwest ethnic areas. *China Agricultural Resources and Zoning*, Vol. 38, No. 6, 157-163.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref11](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref11)
- Ferguson, L. (2010). Interrogating gender in development policy and practice. *International Feminist J. of Politics*, Vol. 12, No. 1, 3-24.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref12](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref12)
- Fujii, T. (2017). Dynamic poverty decomposition analysis: an application to the Philippines. *World Development*, No. 100, 69-84.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.07.031>
- Houshmand M., Mostafavi M., Ahmadi Shamehri M. T., & Mohaghegh A. (2014). Investigating the Impact of Tourism on Poverty Reduction in Selected Developing Countries. *Tourism Planning and Development*, Vol. 2, No. 4, 11-28.
https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_468.html
- Guo, L. F., & Li, R. Y. (2016). Threshold characteristics analysis and empirical test of tourism poverty reduction effect. *Business Economics and Management*, No. 6, 81-91.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref15](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref15)
- Khodabakhshi Gorgani F. (2018). An Analysis of the Impact of Tourism on Income Distribution and Poverty Reduction in Iran. *Tourism and Leisure*, Vol. 4, No. 9, 41-57.
<https://ensani.ir/fa/article/download/494267>
- Li, K., Wang, Z. Z., & Liu, T. (2020). Analysis of the effect of rural tourism on poverty reduction in contiguous poverty-stricken areas in southwest China: Based on a survey of 235 villages in Guangxi. *Human Geography*, Vol. 35, No. 6, 115-121.
<https://doi.org/10.3390/su132111691>

- Luo, Z. Y. (2006). An empirical analysis of determining the poverty line using the linear expenditure system eles - comparing several poverty standards. *Contemporary Finance & Economics*, No. 3, 5-10.
http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-27711-5_63
- Manyara, G., & Jones, E. (2007). Community-based tourism enterprises development in Kenya: An exploration of their potential as avenues of poverty reduction. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 12, No. 1, 3-24.
<http://dx.doi.org/10.2167/jost723.0>
- Ma, X. F., & Sun, G. N. (2011). Investigation on the livelihood and welfare of Zhangjiajie tourism development in the past 20 years. *Statistics and Information Forum*, Vol. 26, No. 7, 66-71.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref20](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref20)
- Mo, X., Yang, Y. X., & Tang, C. Q. (2018). A study on income determination of migrant population from the perspective of hierarchical heterogeneity - an empirical analysis based on hierarchical linear model. *Financial Theory and Practice*, Vol. 39, No. 2, 123-129.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref22](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref22)
- Mohammadi Yeganeh B., Cheraghi M., & Nasiri S. (2021). Evaluating the Effects of Tourism Development on Poverty Reduction and Economic Empowerment: A Case Study of Villages in Parsabad Moghan County. *New Attitudes in Human Geography*, Vol. 13, No. 1, 194-209.
<https://sanad.iau.ir/journal/geography/Article/679239?jid=679239>
- Pathompituknukoon, P., & Khingthong, P. (2012). Can rising tourism in-Come compensate fading agricultural income? A generalequilibrium analysis of income distribution and welfare in a rural village in Northern Thailand. *Empirical Econo-metrics & Quantitative Economics Letters*, No. 1, 5-16.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref23](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref23)
- Qu, Y. C. (2021). Rural relative poverty governance: Measurement principles and path selection. *Theoretical Journal*, No. 4, 142-149.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref24](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref24)
- Ravallion, M., & Chen, S. (2007). China's (uneven) progress against poverty. *Journal of Development Economics*, Vol. 82, No. 1, 1-42.
<https://doi.org/10.1016/j.jdevco.2005.07.003>
- Ravallion, M., & Chen, S. (2019). Global poverty measurement when relative income matters. *Journal of Public Economics*, No. 177, 1-15.
<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.07.005>
- Rezaghali M. (2017). Investigating the Impact of Tourism on the Triangle of Poverty, Inequality, and Economic Growth. *Tourism Management Studies*, Vol. 11, No. 36, 125-160.
<https://doi.org/10.22054/tms.2017.7251>
- Saberifar R. (2018). Prioritizing the Needs and Expectations of Urban Tourists (Case Study, Mashhad City). *MJSP*, Vol. 22, No. 2, 75-93. (In Persian) <http://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-13749-fa.html>
<http://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-13749-en.html>
- Saberi Far, R. (2024). Investigating the Relationship between Tourism, Greenhouse Gas Emission Reduction, and Urban Management: A Case Study of Mashhad City. *Spatial Planning and Geomatics*, Vol. 28, No. 2,, 126-151.
https://hsmmsp.modares.ac.ir/article_14770.html
- Shakouri A., & Bahrami S. (2015). A Study on the Impact of Rural Tourism on Poverty Reduction from the Perspective of Sustainable Livelihood: The Case of Qaleh Now and Kelin Villages, Rey County. *Local Development*, Vol. 6, No. 1, 1-24.
<https://doi.org/10.22059/jrd.2014.52069>
- Sharpley, R. (2009). Tourism and development challenges in the least developed countries. *Current Issues in Tourism*, Vol. 12, No. 4, 337-358.
<http://dx.doi.org/10.1080/13683500802376240>
- Shorrocks, A. (2013). Decomposition procedures for distributional analysis: A unified framework based on the Shapley value. *The Journal of Economic Inequality*, Vol. 11, No. 1, 99-126.
<http://dx.doi.org/10.1007/s10888-011-9214-z>
- Sofield, T., Bauer, J., Delacy, T., et al. (2004). Sustainable Tourism-Eliminating Poverty (STEP): An Overview. Madrid: World Tourism Organization (WTO).
<https://www.cabidigitallibrary.org/do/10.5555/collection-news-25463>

- Sugiyarto, G., Blake, A., & Sinclar, M. T. (2003). Tourism and globalization: Economic impact in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, No. 3, 683-701.
[https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00048-3)
- Sun, J. W., & Xia, T. (2019). China's poverty alleviation strategy and the delineation of the relative poverty line after 2020 - analysis based on theory, policy and data. *China Rural Economy*, No. 10, 98-113.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref31](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref31)
- Sun, J. W., & Zhang, Q. (2021). My country's relative poverty standard after 2020: Experience, practice and theoretical construction. *Journal of Xinjiang Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, Vol. 42, No. 4, 79-91.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref32](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref32)
- Tena, P., Sanchez, X., & Vicent, V. (2025). Unpacking World Heritage cultural clusters through the interplay of urban tourism and gentrification. *Cities*, No. 158, 1-12.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105634>
- Wang, Y. M., & Wang, M. X. (2015). The interactive effect and influencing factors of Zhangjiajie tourism development and residents' income. *Economic Geography*, Vol. 35, No. 3, 197-202.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref33](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref33)
- Wang, J. J., Xie, C. Y., & Zhou, F. F. (2021). An empirical test of spatial spillover effects of China's tourism industry poverty reduction. *Statistics and Decision-Making*, Vol. 37, No. 8, 107-111.
<https://www.scopus.com/home.uri>
- World Bank (2023). Poverty and Shared Prosperity, Iran Poverty Diagnostic, Report No: 185679, World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/40713>
- Yang, D. J., Bai, C. H., & Niu, H. C. (2016). The development mode and realization path of responsible tourism for poverty alleviation in minority areas. *Human Geography*, Vol. 31, No. 4, 119-126.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref36](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref36)
- Yang, X., & Hung, K. (2014). Poverty alleviation via tourism cooperatives in China: The story of Yuhu. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 26, No. 6, 879-906.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref37](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref37)
- Yue, X. M., & Luo, C. L. (2010). Rural labor force going out to work and poverty alleviation. *The World Economy*, Vol. 33, No. 11, 84-98.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref38](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref38)
- Zhang, Q., & Shen, Y. Y. (2020). International comparison of different relative poverty standards and its implications for China. *Journal of Nanjing Agricultural University (Social Sciences Edition)*, Vol. 20, No. 4, 91-99.
- Zhao, L., Fang, C., & Mao, C. L. (2018). Tourism and poverty alleviation: empirical evidence from China. *Tourism Tribune*, Vol. 33, No. 5, 13-25.
<http://dx.doi.org/10.1177/1354816619863266>
- Zuo, T., & Su, W. Z. (2020). Strategic direction and policy Choices for relative poverty governance in China under the background of rural revitalization. *Journal of Xinjiang Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, Vol. 41, 4, 88-96.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/opt83N6246Osg](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/opt83N6246Osg)

بررسی اثر درآمد گردشگری بر شهر و مناطق حاشیه‌نشین با استفاده از رویکرد توزیع - رشد (مطالعه موردی: شهر مشهد)

دکتر رستم صابری‌فر

مقاله پژوهشی

چکیده

رابطه گردشگری و فقر، همیشه مورد توجه محققان بوده‌است. با این وجود، تحقیقاتی که چرایی و دلایل وجود فقر در مناطق گردشگری‌پذیر را تبیین نمایند، اندک هستند؛ به‌خصوص در ایران چنین تحقیقاتی بسیار نایاب به نظر می‌رسند. به‌منظور تبیین این پدیده، در این بررسی تلاش شد اثر توسعه گردشگری در شهر مشهد و مناطق پیرامونی آن مورد بحث قرار گیرد. روش تحقیق توصیفی و تحلیلی بود و داده‌های مورد نیاز از نمونه‌ای به حجم ۶۰۰ خانوار از ساکنین مشهد و مناطق حاشیه‌ای آن گردآوری شد. ابزار مورد استفاده برای گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. این پرسش‌نامه، قبل از استفاده به‌لحاظ روایی و پایایی مورد ارزیابی قرار گرفت. داده‌های به‌دست‌آمده از این طریق، با روش‌های آماری مختلف و منحنی لورنز مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که به‌طور کلی، مناطق گردشگری‌پذیری چون مشهد، میزان فقر مطلق بالاتری از میانگین ملی دارند. این درحالی‌است که بروز فقر نسبی روند رو به کاهشی را طی نموده‌است. این شرایط نشانگر آن است که در مطالعه اثر گردشگری بر فقر، دو شاخص رشد درآمد و توزیع آن تأثیرات کاملاً متفاوتی بر فقر دارند؛ از همین رو، رشد بخش گردشگری، از استمرار فقر و بقای فقر در چرخه فقر جلوگیری می‌کند، اما آن‌چه شاخص فقر را بهبود می‌بخشد، توزیع دقیق و هدفمند درآمد حاصل از این بخش است؛ بنابراین، برای این که تأثیرات مثبت گردشگری افزایش پیدا نماید، ضروری است تا برنامه‌ریزی‌های این حوزه متناسب با شرایط محلی صورت گیرد؛ چرا که با توزیع متناسب درآمدهای حاصل از گردشگری، نه تنها شرایط فقر بهبود پیدا می‌کند، بلکه تأثیرات مثبت گردشگری افزایش یافته و پیامدهای منفی آن به‌شکل قابل‌ملاحظه‌ای کاهش می‌یابد.

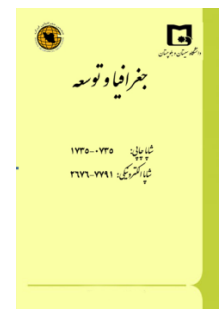
جغرافیا و توسعه، شماره ۸۴، پاییز ۱۴۰۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۰

تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۴/۰۴/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۶

صفحات: ۱-۲۸

واژه‌های کلیدی:

توزیع - رشد، حاشیه‌نشینی، فقر،

گردشگری، مشهد.

مقدمه

به‌طور معمول از توسعه، تحت عنوان تخریب خلاق یاد می‌کنند. دلیل این امر آن است که برای این که همه افراد اجتماعی در روند تولید و رفاه قرار گیرند، بایستی ساختارهای معیوب کنونی دگرگون شود. درست است که در این شرایط ممکن است عده‌ای هم متضرر شوند، اما در کل، این فرایند گروه‌های بهره‌مند بیشتری را تحت‌الشعاع قرار خواهد داد. در واقع، توسعه روندی است که در طی آن همه یا اکثریت افراد جامعه، به رفاه بیشتری دسترسی پیدا خواهند کرد. به‌همین دلیل، هر تحولی در اجتماع نه تنها اکثریت افراد را دچار مشکل نخواهد کرد، بلکه به آن‌ها امکان می‌دهد خود را از شرایط نامناسب موجود، رهایی بخشند؛ اما وقتی تمام تلاش‌ها به‌سمت رشد باشد، این روند معکوس خواهد شد و به فقر و فلاکت اکثریت افراد منجر می‌شود؛ به‌همین دلیل است که می‌گویند، فقر یک مشکل جهانی است و بسیاری از برنامه‌های مرتبط با توسعه انسانی را تحت‌الشعاع قرار داده‌است. به‌همین دلیل، یکی از اهداف اصلی برنامه ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد برای توسعه پایدار، کاهش فقر عنوان شده‌است. در واقع، گردشگری یکی از بهترین رویکردها برای کاهش فقر در مناطقی است که بیشترین فقر را در خود جای داده‌اند، زیرا این صنعت

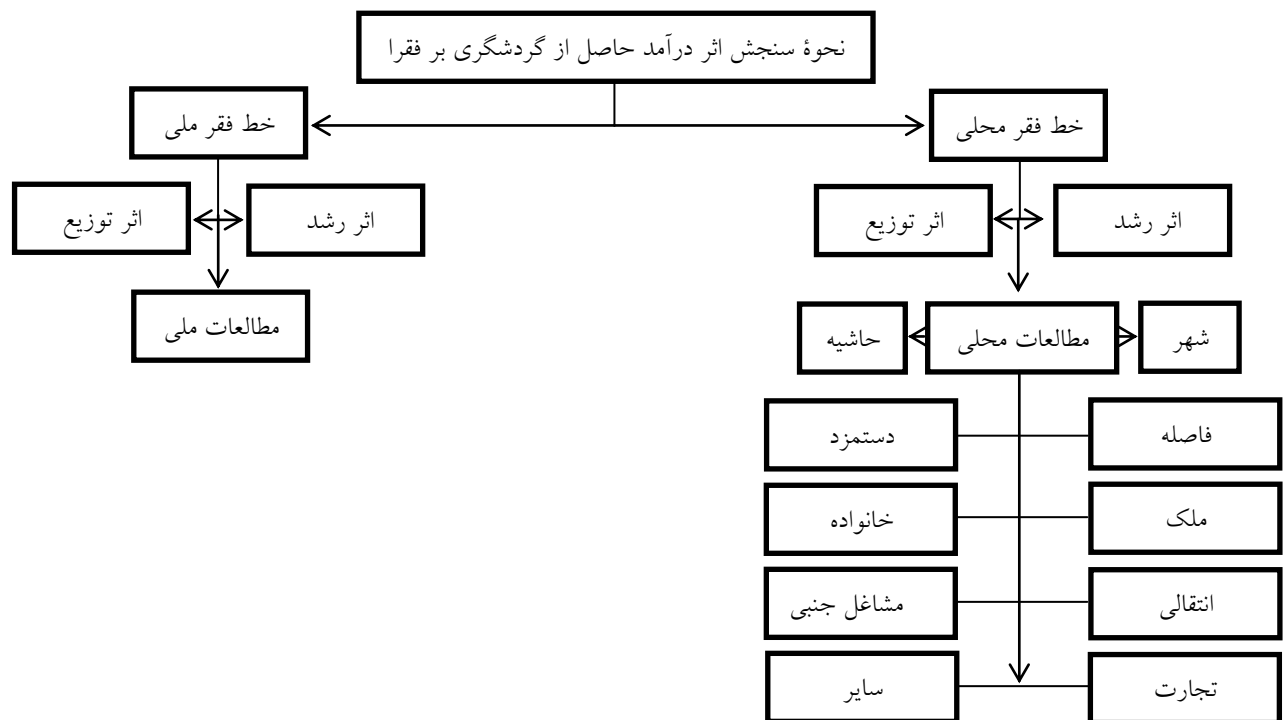
هم درآمد پایدار و زیادی ایجاد می‌کند و هم منافع آن به طیف گسترده‌ای از افراد می‌رسد (Sofield, 2004; Deng et al, 2015: 42). در همین راستا، مدل‌ها، الگوها و استراتژی‌های متفاوتی برای کاهش فقر به کمک توسعه گردشگری عرضه شده‌است (Feng & Tao, 2017: 157; Ferguson, 2010: 3; Yang et al, 2016: 119). با این وجود، هنوز هم مناطقی که بیشترین گردشگر را به‌سوی خود جلب می‌کنند، فقرای زیادتری را در خود جای داده‌اند. برای آن‌که مشخص شود، مناطق مقصد گردشگری، فقرای بیشتری دارند یا خیر؟ ابتدا بایستی فقر به‌درستی تعریف و مشخص گردد. به‌طور کلی، برای تعریف فقر شاخص‌های مختلفی مطرح شده‌است. به‌همین دلیل، وقتی این شاخص‌ها و معیارها تغییر کنند، میزان فقر هم تغییر کرده و یک منطقه و یا خانوار می‌تواند در گروه فقرا قرار گرفته و یا از آن خارج شود. به‌هر حال، تغییر نماگرهای فقر می‌تواند بخشی از فقر را در مناطق توسعه‌یافته‌تر از کانون توجه خارج نماید، اما در مناطق عقب‌مانده این پدیده به‌قدری حاد است که با چنین تغییراتی، از حوزه دید خارج نمی‌شوند. تاکنون در ایران استانداردهای متفاوتی برای تعیین خط فقر مشخص شده‌است، اما وضعیت واقعی فقرا را تغییر چندانی نداده‌است. یافته‌های تجربی نشانگر آن است که بهبود شرایط فقر در مناطق گردشگری پذیر چندان جدی نیست. به‌هر حال، با توجه به ناهمگونی جغرافیایی کشور، معیار فقر مطلق به‌سختی معیار خوبی برای تشخیص مناطق درگیر با این معضل به‌حساب می‌آید. شاید گزینه بهتر، استفاده از شاخص‌های فقر نسبی باشد. تنها در این صورت است که پیگیری تغییرات فقر در حوزه‌های گردشگری ممکن خواهد شد. این شاخص زمانی اهمیت خود را نشان می‌دهد که سیاست فقرزدایی موفقیت چندانی نداشته و خانوارهای مورد توجه این برنامه‌ها مجدداً به این ورطه بازگشته‌اند؛ از همین‌رو، به‌نظر می‌رسد برای تشخیص اثر کاهش فقر حاصل از توسعه گردشگری، بایستی از مکانیسمی متفاوت از سازوکارهایی که تاکنون برای شناسایی وضعیت فقر مرسوم بوده‌است، بهره‌برداری شود. به‌همین دلیل، در این بررسی، تلاش شد این مکانیزم طراحی و در شهر مشهد مورد استفاده قرار گیرد. البته این مکانیزم ضرورت‌های متفاوتی نیاز دارد که در طی مطالعه به برخی از مهمترین آن‌ها اشاره خواهد شد؛ اما در ابتدا و قبل از همه، بایستی نسبت به تعریف فقر مطلق و نسبی اقدام شود. با وجود آن‌که در هر بررسی معیار خاصی برای تعیین فقرا استفاده شده است، در این‌جا، خط فقر نسبی بر اساس درآمد سرانه خانوار مدنظر بوده‌است. دلیل اصلی استفاده از این معیار آن است که شاخص‌های استفاده‌شده در سطوح ملی، نمی‌توانند شرایط محلی را به‌خوبی تشریح نمایند (Ravallion & Chen, 2019: 3; Sun & Xia, 2019: 98). علاوه بر آن، در این مطالعه مفهوم «رشد-توزیع» در کانون توجه بوده‌است. دلیل اصلی این تأکید آن است که توجه به یکی از این مفاهیم، نمی‌تواند تغییرات فقر خانوارها را به‌درستی مشخص سازد (Fan & Zou, 2021: 59; Ravallion & Chen, 2007: 7). به‌خصوص در ایران و شهر مشهد که نهادها و ارگان‌های متعددی در حوزه گردشگری مداخله می‌کنند، ارائه تصویری دقیق از شرایط فقرا اگر نگوئیم غیرممکن، بسیار مشکل است، اما بهره‌برداری از مقوله رشد-توزیع، به‌دلیل توجه به همه ابعاد و وضعیت خانوارهای فقیر، کوچک‌ترین تغییرات را نشان داده و می‌تواند راهنمای مناسبی برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تلقی شود.

گردشگری به‌لحاظ هستی‌شناسی، مقوله‌ای است که مربوط به دنیای جدید بوده و با سیروس‌سیاحت قدیم، کاملاً متفاوت است. حتی اصطلاح گردشگری مذهبی که به‌جای زیارت قدیم استفاده می‌شود، مورد تردید است و نمی‌تواند بار معنایی زیارت قدیم را تداعی کند، زیرا گردشگری اکنون بیشتر به نگاهی زودگذر و تفننی گفته می‌شود که در آن بازدیدکننده قصد دارد گزیده‌هایی از محیط را برگردد و بقیه را به کناری نهد؛ در این معنا، گردشگر در مقابل

مقیم استفاده می‌شود. به قول معروف، گردشگر می‌خواهد چیزی از محیط بر خود بیفزاید، این درحالی‌است که در زیارت و سیر آفاق و انفس، قصد اصلی آن بود که چیزی را فروگذارد و سبکبال شود؛ از همین‌رو، برای بسیاری از آنانی که نگاهی عرفانی و معنوی به جهان دارند، گردشگری و گردشگر اگر شر نباشد، خیری هم در آن نیست! در این رویکرد، گردشگری، از آن مقولاتی محسوب نمی‌شود که بتوان به مطالعه و تبیین آن اقدام کرد؛ اما واقعیت آن است که در دنیای کنونی، گردشگری صنعتی است همچون همه صنایع دیگر که اشتغال ایجاد کرده و درآمد به همراه می‌آورد و تبادلات فرهنگی اجتماعی را ممکن می‌سازد (صابری‌فر، ۱۳۹۷: ۷۷). در این مطالعه نیز همین مفهوم هستی‌شناختی مراد است. وقتی این واقعیت هستی‌شناختی گردشگری مدنظر قرار گرفت، می‌توان در سطح معرفت-شناختی آن را مطالعه کرده و شناختی دقیق و همه‌جانبه از آن به‌دست‌آورده و در بهبود و ارتقای آن از این ره‌آورد، بهره‌برداری نمود. در این معنا، می‌توان در سطح روش‌شناسی، گردشگری را در سطح ذهنی (پرسشگری، مصاحبه و ...) و عینی (استفاده از آمارهای دقیق و پیمایش‌های میدانی) مورد مطالعه و بررسی قرار داد.

در این مطالعه، قصد اصلی بهره‌گیری از هر دو سطح عینی و ذهنی می‌باشد. در این رویکرد، گردشگری، یکی از عوامل اصلی رشد اقتصادی و کاهش فقر محسوب می‌شود و آمار و اسناد گویای آن است که گردشگری در افزایش درآمد، ورود ارز، اشتغال و رفاه نسبی جوامع مختلف و به‌خصوص فقرا اثرگذار است (Sugiyarto et al, 2003: 683). مطالعاتی هم در دسترس است که نشان می‌دهند که یک درصد سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری، فقر را حدود ۲ درصد کاهش می‌دهد (Banerjee et al, 2015: 157). اما به جهت آن‌که همیشه ساختارهای اقتصادی و اجتماعی در جهت‌دهی و انتقال سرمایه‌های تولیدی در این بخش اثرگذار می‌باشند، مدیریت درآمد و هزینه گردشگری مقوله‌ای صرفاً اقتصادی نبوده و بایستی نگرش‌های اجتماعی و جامعه‌شناختی مدنظر قرارگیرد. در غیر این صورت، توسعه گردشگری همیشه نمی‌تواند اثر مثبت و روشنی بر کاهش فقر داشته‌باشد. دلیل این امر آن است که این صنعت، کارایی تولیدی متفاوت و اثرات توزیعی بسیار مشخصی دارد (Manyara & Jones, 2007: 3). در واقع، صرف توجه به سرمایه‌گذاری و بازگشت سرمایه نه‌تنها افزایش سهم گردشگری در رشد سریع اقتصادی را با تردید مواجه می‌سازد، بلکه اغلب شکاف بین فقیر و غنی را تشدید خواهد کرد. شاید به‌همین دلیل است که اکنون درصد فقرا در بسیاری از مناطق گردشگرپذیر بیش از سایر مناطق می‌باشد و در برخی از کشورهای فقیر که به‌شدت از صنعت گردشگری بهره‌برداری نموده‌اند، فقر نسبی نه‌تنها کاهش نیافته، بلکه در اغلب موارد روند صعودی را طی کرده‌است (Sharpley, 2009: 337). اساساً یکی از دلایل این امر آن است که توزیع درآمد گردشگری از افزایش میزان مطلق درآمد این حوزه بسیار مشکل‌تر است. در واقع، بدون تعریف سازوکارهای روشن و دقیق، توزیع درآمد حاصل از گردشگری به تساوی بین گروه‌های کم‌درآمد و ثروتمندان و در جمعیت روستایی و شهری، انجام نخواهد شد (Blake et al, 2008: 107). به‌بیان دیگر، رابطه گردشگری و کاهش فقر خطی و ساده نیست (Guo & Li, 2016: 81). با این وجود، مطالعاتی که بتواند این ابعاد را به‌درستی مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد، در اختیار نیست؛ از همین‌رو، بیشترین مطالعاتی که در این حوزه انجام‌شده، موردی بوده و قلمروهای وسیع و گسترده‌ای را مدنظر نداشته‌اند (Yang & Hung, 2014: 879). از آن‌جا که در مطالعات موردی، حجم نمونه کوچک است، نتایج حاصل را نمی‌توان به قلمروهای گسترده‌تر تعمیم داد. به‌همین سبب، ضرورت دارد که بررسی‌های گسترده‌تری انجام‌شده و داده‌های بیشتری مدنظر قرارگیرد. از دلایل دیگر عدم انجام تحلیل‌های مورد اشاره، آن است که نتایج گزارش‌شده مربوط به بررسی‌هایی است که بر یک دوره خاص متمرکز شده‌اند (Bao & Yang, 2022: 18). این درحالی‌است که بروز فقر در

هر جامعه در دوره‌های مختلف، اشکال متفاوتی به خود می‌گیرد؛ بنابراین، باید تغییرات فقر را برای مدت طولانی مورد ارزیابی قرارداد و روند تحولات آن را در یک بستر پویا و دینامیک مدنظر داشت. نکته اساسی دیگر آن است که مطالعات قبلی در مورد اثر گردشگری بر کاهش فقر، عمدتاً بر توسعه گردشگری و نحوه تأثیرگذاری این افزایش بر سطح درآمد ساکنان بوده است (Li et al, 2020: 115)؛ اما هر جا افزایش درآمدی حادث می‌شود، دقیقاً به این معنا نیست که کاهش فقر نیز حتمی است. در واقع، گاهی عدم مدیریت توسعه حادث شده، نه تنها به کاهش فقر منجر نمی‌شود، بلکه شکاف‌های موجود را تعمیق بخشیده و گروه بیشتری را به زیر خط فقر منتقل می‌کند؛ بنابراین، درک عوامل اصلی تعیین‌کننده فقر، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. به همین دلیل، در این بررسی تلاش شد با استفاده از مقوله رشد-توزیع، اثر و نقش توسعه و رونق گردشگری در شهر مشهد بر روی زندگی فقرا مورد ارزیابی و تحلیل قرارگیرد. به این منظور، مدل نظریه تحلیل کنونی در قالب شکل ۱، تهیه و ترسیم شد.

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۴

در ارتباط با گردشگری تحقیقات زیادی انجام شده است، اما وقتی حوزه مطالعه، توزیع اثر گردشگری است، این تحقیقات حجم زیادی ندارد؛ به عنوان نمونه، در میان تحقیقات اندکی که در ایران به انجام رسیده و به فقر و رابطه آن با گردشگری پرداخته اند، می توان به تحقیق هوشمند و همکاران (۱۳۹۲) اشاره کرد. این گروه در مطالعه ای تحت عنوان «بررسی تأثیر گردشگری بر کاهش فقر در کشورهای منتخب در حال توسعه»، نتیجه گیری کردند که درآمدهای گردشگری بر فقر در کشورهای مورد مطالعه تأثیرگذار بوده و یک واحد افزایش در توسعه گردشگری، شاخص فقر انسانی را به میزان ۰/۰۰۲ بهبود می بخشد. شکوری و بهرامی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با نام «مطالعه تأثیر گردشگری روستایی بر کاهش فقر از منظر معیشت پایدار: مورد روستاهای قلعه نو و کلین شهرستان ری»، پی بردند که نه تنها گردشگری تأثیر منفی بر اقتصاد محلی ندارد، بلکه ابعاد مختلف زندگی ساکنین را ارتقا می بخشد. دست نشان و همکاران (۱۳۹۴)، در مطالعه ای تحت عنوان: «تأثیر توسعه فرصت های گردشگری بر کاهش بیکاری»، به این یافته اساسی دست پیدا کردند که مدیریت گردشگری از طریق صنعت گردشگری تأثیر معناداری بر اشتغال دارد و افزایش رفاه اجتماعی و کاهش فقر را در پی می آورد.

رضاقلی (۱۳۹۵)، در مطالعه «بررسی تأثیر گردشگری بر مثلث فقر، نابرابری و رشد اقتصادی»، تعیین نمود که گردشگری، چشم انداز رشد اقتصادی در ایران را بهبود می بخشد و کاهش نابرابری را به همراه آورده و در کاهش فقر نیز اثرگذار است. یک سال بعد، خدابخشی گرگانی (۱۳۹۶)، نشان داد که گردشگری منجر به فراهم شدن منابع درآمدی برای فقرا و سطوح آسیب پذیر جامعه می شود. به همین دلیل، توزیع درآمد از طریق کانال خدمات گردشگری (هتل و رستوران) اثر مثبت و از طریق کانال افزایش مخارج دولت و نوسانات نرخ ارز، اثرات منفی بر کاهش فقر داشته است.

محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله ای با عنوان: «ارزیابی اثرات توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر و توانمندسازی اقتصادی؛ مطالعه موردی روستاهای شهرستان پارس آباد مغان»، دریافتند که گردشگری می تواند به عنوان منبع درآمدزایی برای منطقه و کشور تلقی شده و از فقر و بیکاری مردم بکاهد. با این وجود، صنعت گردشگری و توریسم در منطقه مغان موفقیت چندانی به دست نیاورده است.

بزازان (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان: «اثر توسعه گردشگری خارجی بر فقر در ایران»، نقش گردشگری در کاهش فقر خانوارهای شهری و روستایی را براساس شاخص های سه گانه فقر به ترتیب در بخش کشاورزی (با توجه به شاخص فقر سرشمار)، هتل و رستوران و صنعت و ساخت و حمل و نقل (با توجه به شاخص شکاف فقر) و هتل و رستوران، صنعت و حمل و نقل (با توجه به شاخص فوستر، گریر و توربک) در بالاترین حد ارزیابی نمود. از دید این محقق، هرگونه اقدامی در راستای توسعه گردشگری، دستاوردهای اجتماعی-اقتصادی مناسبی در پی خواهد داشت.

صابری فر (۱۴۰۳)، در تحقیقی با نام: «بررسی رابطه گردشگری، کاهش انتشار گازهای گلخانه ای و مدیریت شهری» نشان داد که علی رغم آن که گردشگری تأثیرات مثبت فراوانی دارد، آثار و پیامدهای این صنعت نیز بسیار است و بیشترین تأثیرات را بر جمعیت های فقیر برجای می گذارد، مگر این که سیاست های مربوط به پذیرش، دسترسی، تعدیل، مساعدت و بازگشت گردشگران به درستی تدوین و اجرا شود.

یکی از اولین و مهمترین تحقیقاتی که در خارج از ایران در این ارتباط به انجام رسیده است، کار سوگیارتو^۱ و همکاران (۲۰۰۳) می باشد. این گروه در تحقیقات خود دریافتند که علی رغم آن که تأثیرات گردشگری در زندگی فقرا

همیشه و همه‌جا مثبت نبوده و این گروه پیامدهای منفی این صنعت را هم پذیرا بوده‌اند، اما ابعاد مثبت و مفید آن بر جنبه‌های منفی غلبه دارد. آن‌ها نشان دادند که گردشگری به‌طور مشخص در افزایش درآمد، ورود ارز، اشتغال و رفاه نسبی جوامع مختلف و به‌خصوص زندگی و اشتغال فقرا اثرگذار است.

در تحقیقات مانیرا و جونز^۱ (۲۰۰۷)، مشخص شد که رونق گردشگری در هر منطقه به افزایش قیمت‌ها و آلودگی‌های زیست‌محیطی منجر می‌شود. پیامدهای منفی این موارد نیز اغلب، فقرا و گروه‌هایی را متأثر می‌سازد که دسترسی کمتری به سرمایه و زیرساخت‌هایی دارند که طرف توجه گردشگران می‌باشد. مطابق استدلال این گروه، توسعه گردشگری همیشه به‌دلیل کارایی تولیدی متفاوت و اثرات توزیع نامناسب درآمد این صنعت، تأثیر مثبتی بر کاهش فقر ندارد.

بلیک^۲ و همکاران (۲۰۰۸)، در مطالعه خود در کشور برزیل اثر گردشگری بر تحول فقر در مناطق مختلف را مورد بررسی قرار داده و نشان دادند که در این کشور، توسعه گردشگری به‌طور یکسان افراد و جوامع را متأثر نساخته و آنانی که به امکانات اقتصادی و اجتماعی بیشتری دسترسی دارند، بیشترین سهم را از این حوزه به‌خود اختصاص داده‌اند. توصیه اصلی این گروه به سیاست‌گذاران آن بود که بایستی شرایطی فراهم‌آید که آنان که در مناطق گردشگری پذیر ساکن هستند و درآمد اندک و اشتغال کمتری را تجربه می‌کنند، سهم افزون‌تری را از درآمدهای حاصل از بخش گردشگری به‌دست آورند. در کارهای شارپلی^۳ (۲۰۰۹) نیز این یافته‌ها به نوع دیگری مطرح شده و این محقق دریافت که در برخی از کشورهای با فقر شدید، فقر نسبی، افزایش یافته‌است. وی دلیل این امر را این‌گونه بیان نموده‌است که اصولاً بهره‌مندی از توسعه گردشگری برای فقرا و تنگدستان بسیار دشوارتر از طبقات مرفه و دارای امکانات اقتصادی و اجتماعی بالاتر می‌باشد.

یانگ و هانگ^۴ (۲۰۱۴)، در بررسی‌های خود اثر توسعه گردشگری بر تأمین درآمد و اشتغال فقرا را برای برخی از مناطق تأیید نمودند و اعلام داشتند که مواردی که این تأثیر کم و یا حتی منفی بوده‌است، هم مشاهده شده‌است. این گروه اعلام داشتند که با وجود نمونه‌های فراوانی که در ارتباط با اثر مثبت گردشگری بر فقرا در دسترس می‌باشد، اما هنوز نمی‌توان با اطمینان کامل اعلام کرد که این نتایج همیشه و در همه‌جا مثبت و اثرگذار بوده‌است. یانگ و هانگ اعتقاد دارند که دلیل این امر آن است که پژوهش‌های صورت‌گرفته در این حوزه با روش و رویکرد واحدی به انجام نرسیده‌است. علاوه بر آن، اغلب تحقیقات صورت‌گرفته در ارتباط با اثر گردشگری بر فقرا، نمونه‌های اندک و محدود را مورد بررسی و کنکاش قرار داده و تحقیقاتی که سطوح کشوری و بین‌المللی را مدنظر داشته‌اند، بسیار کم و عمدتاً نایاب می‌باشند. به‌همین دلیل، تعمیم نتایج به‌دست‌آمده در سطوح محدود و محلی به مناطق گوناگون، غیردقیق و بعضاً ناممکن می‌باشد.

شاید یکی از مطالعاتی که به‌صورت دقیق و آماری به تأثیر توسعه گردشگری بر زندگی، کار و درآمد فقرا اشاره نموده‌است، مطالعه بانرجی^۵ و همکاران (۲۰۱۵)، باشد. این گروه در بررسی خود نشان دادند که بدون توجه به منطقه و محدوده مورد عمل، توسعه گردشگری به‌طور مستقیم بر زندگی و درآمد فقرا اثرگذار می‌باشد. یافته‌های این

1. Manyara & Jones

2. Blake

3. Sharpley

4. Yang & Hung

5. Banerjee et

مطالعه نشان داد که به هر میزان در توسعه گردشگری سرمایه‌گذاری شود، دو برابر آن در اشتغال و درآمد فقرا بهبود حاصل می‌شود. مطابق ادعای این گروه، این تأثیر تنها به محدوده و قلمروی خاص گردشگری در هر منطقه مربوط نبوده و این شرایط کل کشور و حتی مناطق پیرامون آن حوزه را نیز متأثر ساخته و می‌تواند سایر حوزه‌های نسبتاً غیرمرتبط با گردشگری را هم به رونق وادارسازد.

در بررسی‌های گائو و لی^۱ (۲۰۱۶) و ژائو^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، نتایج یافته‌های قبلی در ارتباط با اثر توسعه گردشگری بر زندگی فقرا تکرار شده و مورد تأکید قرار گرفته‌است، اما در این بررسی‌ها نشان داده شد که این اثر به عوامل و زمینه‌های متعددی مربوط بوده و نمی‌توان ادعا کرد که اثر توسعه گردشگری بر بهبود زندگی فقرا خطی و مستقیم می‌باشد. مطابق این مطالعات، تأثیر گردشگری بر کاهش فقر به سطح پیشرفت اقتصادی کشور، دسترسی به زیرساخت‌های اولیه و سیاست‌گذاری‌های دقیق و همه‌جانبه در ارتباط با فعالیت‌های گردشگری وابسته است. در مطالعه لی^۳ و همکاران (۲۰۲۰)، مشخص شد در بررسی‌هایی که در حوزه اثر گردشگری بر کاهش فقر، صورت گرفته‌است، دید وسیع و گسترده‌ای مدنظر نبوده‌است و به‌همین دلیل، نمی‌توان ادعاهای این مطالعات را جدی و قابل اطمینان تلقی نمود. از نگاه این گروه، دلیل این امر آن است که بررسی‌هایی که در این حوزه به‌عمل آمده‌است، عمدتاً بر این سؤال متمرکز بوده که توسعه گردشگری چگونه سطح درآمد ساکنان را افزایش می‌دهد؟ این درحالی است که در کنار افزایش درآمد، پیامدهای مثبت و منفی این فعالیت بر سایر ابعاد زندگی هم باید مورد توجه قرار گیرد که در این ارتباط، پژوهش‌چندانی به‌عمل نیامده‌است.

وانگ^۴ و همکاران (۲۰۲۱)، در تحقیقات خود مدل‌های اقتصادی متعددی را مورد آزمون قرار داده و از این طریق، ثابت کردند که توسعه گردشگری در هر منطقه، زیرساخت‌های متعددی را تحت تأثیر قرار داده و بدین‌وسیله نه تنها در ازدیاد رفاه و آسایش منطقه اثرگذارند، بلکه با به ارمغان آوردن اشتغال و درآمد برای همه گروه‌های اجتماعی، به خصوص فقرا، توسعه اقتصادی، اجتماعی و حتی فرهنگی حوزه‌های جغرافیایی مورد نظر را ارتقا بخشیده و با جلب سرمایه و صنایع جدید، به‌صورت تصاعدی، ثروت و امکانات زیرساختی را افزایش داده و همه ابعاد تولیدی و صنعتی را به تحرک وادار می‌سازد.

در مطالعه بائو و یانگ (۲۰۲۲)، نتایج مربوط به اثر توسعه گردشگری بر بهبود زندگی فقرا تا حد زیادی مورد تردید قرار گرفته و این گروه استدلال نمودند که چنین تأثیر مثبتی نیازمند فراهم آمدن مجموعه‌ای از شرایط متعدد است که در اغلب مناطق به‌خصوص در کشورهای فقیر، کمتر فراهم می‌باشد. به اعتقاد بائو و یانگ، اگرچه نمی‌توان یافته‌های مربوط به اثر توسعه گردشگری بر بهبود زندگی فقرا را کاملاً مردود دانست، اما واقعیت آن است که تحقیقات صورت گرفته در این زمینه، بسیار پراکنده و تا حدودی غیرقابل اتکا می‌باشند. از دید این گروه، حتی تحقیقات قابل وثوق نیز به دلیل نمونه انتخابی و محدوده مورد مطالعه، در شرایطی قرار ندارند که بتوان آن‌ها را به قلمروهای گسترده‌تر تعمیم داد. به‌همین دلیل، پیشنهاد کردند که بایستی مطالعات عدیده‌ای به انجام برسد که هم به لحاظ قلمرو جغرافیایی، هم حجم نمونه و همچنین دوره‌های زمانی، در حد و اندازه‌ای باشند که بتوان از آن طریق دیدی وسیع و دقیق از وضعیت تأثیرات توسعه گردشگری بر زندگی فقرا به‌دست آورد.

بالستا^۱ و همکاران (۲۰۲۴)، در بررسی خود دریافتند که علی‌رغم آن‌که ساکنین بخش اصلی شهر، بیشترین تأثیرات مثبت را از گردشگری به‌دست می‌آورند، اما نگرش منفی‌تری نسبت به این صنعت داشته و آن‌را برای خود و محیط زندگی خویش، مضر قلمداد می‌کنند؛ این درحالی‌است که فقرا و حاشیه‌نشینان، حضور گردشگران را فرصتی برای دسترسی به شغل و درآمد مناسب می‌دانند و نگرش مثبت‌تری نسبت به این پدیده اظهار می‌دارند. تنّا^۲ و همکاران (۲۰۲۵)، همین روند را در ارتباط با گردشگری و مقولهٔ اصیل‌سازی در شهر پیگیری‌نموده و به نتایج مشابهی دست پیدا نمودند.

همان‌طور که از مختصر فوق بر می‌آید، تمام بررسی‌های انجام‌شده تنها به رشد درآمد گردشگری توجه‌داشته و بر مسئلهٔ توزیع این درآمدها کمتر تأکید کرده‌اند. به‌همین دلیل، در این بررسی ضمن آن‌که شهر مشهد به‌عنوان یکی از مهمترین مناطق گردشگری کشور به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌است، رشد-توزیع منافع حاصل از گردشگری مدنظر بوده‌است تا شرایط خانوارهای فقیر، بهتر و دقیق‌تر مورد بررسی و کنکاش قرارگیرد.

داده‌ها و روش‌ها

این تحقیق به‌شیوهٔ توصیفی و تحلیلی در شهر مشهد به انجام رسید. به این‌منظور، شرایط شهر اصلی و مناطق حاشیه‌نشین آن مورد مقایسه قرارگرفت. با توجه به جمعیت ۳ میلیون و ۶۰۰ هزار نفری شهر مشهد و فرمول‌های متداول در این زمینه، حجم نمونه ۳۸۵ نفر تعیین‌شد که برای اطمینان بیشتر این تعداد به ۶۰۰ نفر افزایش یافت. از آن‌جا که یکی از اهداف تحقیق مقایسه وضعیت ساکنین شهر و مناطق حاشیه‌نشین آن بود، از هر منطقه به تساوی ۳۰۰ نفر و با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌بندی‌شده، از تمامی بخش‌ها و حوزه‌های جغرافیایی و اجتماعی، انتخاب گردید. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، پرسش‌نامه‌ای طراحی و آماده شد که روایی و پایایی آن با استفاده از نظر صاحب‌نظران حوزهٔ گردشگری و برنامه‌ریزی شهری و فرمول کوکران تعیین اعتبار شد. با توجه به تأیید پرسش‌نامه توسط نخبگان انتخابی و محاسبهٔ ضریب کرونباخ در حد ۰/۸۵، ابزار گردآوری اطلاعات در میدان عمل مورد استفاده قرارگرفت. شاخص مورد تأکید در این بررسی، درآمد حاصل از گردشگری و نحوهٔ توزیع آن در بین خانوار شهر اصلی و مناطق حاشیه‌نشین بود.

تاکنون تعیین میزان درآمد خانوارها، یکی از متداول‌ترین روش‌های تعیین شرایط فقرا و کاهش تعداد خانوارهای گرفتار در این چرخه بوده‌است؛ در چنین مطالعاتی، عمدتاً خط فقر مطلق و نسبی جایگاه ویژه‌ای داشته‌است. خط فقر مطلق یک استاندارد مشخص برای درآمد ثابت درنظر گرفته شده که با توجه به قیمت حداقل نیازهای زندگی، تعیین می‌شود. تا زمانی که درآمد خانواده کمتر از این استاندارد باشد، خانوار مورد اشاره، فقیر محسوب می‌شود (Zhang & Shen, 2020: 91). ارزش اسمی خط فقر مطلق، به‌دلیل تورم و قدرت خرید در کوتاه مدت تعدیل شده، اما ارزش واقعی آن ثابت است.

از آن‌جا که ملزومات زندگی با توسعه و تحولات جامعه و بازار، تغییرات فاحشی پیدا می‌کند؛ خط فقر مطلق نسبت به بهبود استانداردهای عمومی زندگی ساکنان حساسیت چندانی نداشته و نمی‌توان از آن طریق، تغییرات مربوط به ارزش واقعی ضروریات زندگی را تبیین نمود. در واقع، خط فقر نسبی، معمولاً بر اساس نسبت معینی از

1. Ballesta

2. Tena

متوسط درآمد و مصرف خانوار در یک کشور تعیین می‌شود (Ravallion & Chen, 2019: 1; Sun & Xia, 2019: 99). به‌همین دلیل، خط فقر نسبی بهتر از خط فقر مطلق، می‌تواند تعادل بین افراد غنی و فقیر را منعکس نماید. اصولاً هرچه استانداردهای مربوط به فقرا بالاتر تعیین‌شود، افراد بیشتری در گروه فقرا قرار می‌گیرند. با توجه به شرح ارائه‌شده، مشاهده می‌شود که محققان بیشتر از درآمد نسبی برای اندازه‌گیری فقر استفاده کرده‌اند. با این وجود، خط فقر نسبی نیز به اشکال متفاوتی تعیین و مشخص شده‌است. به‌عنوان مثال، در کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه (OECD)، میزان ۵۰ تا ۶۰ درصد درآمد متوسط ساکنان را به‌عنوان محدوده ورود افراد به گروه فقرا پذیرفته‌اند (Luo, 2006: 7). اما در برخی از کشورها، از جمله سنگاپور، ۲۰٪ از خانوارهایی را که کمترین درآمد را دارند، فقیر می‌دانند (Zuo & Su, 2020: 88). برخی از پژوهشگران بر این باورند که استاندارد فقر نسبی بر اساس درآمد، شاخص مناسب‌تری است (Sun & Zhang, 2021: 80). بر همین اساس، افرادی که درآمد آن‌ها کمتر از ۴۰ درصد متوسط درآمد ملی می‌باشد را در گروه فقرا طبقه‌بندی می‌کنند؛ البته این شاخص در هر کشور تعدیل می‌شود، اما کشورهایی که در آسیا قرار دارند اغلب بر ۳۵ درصد درآمد توافق دارند (Qu, 2021: 142). از آن‌جا که استاندارد مورد اشاره در شرایطی که سطح فقر گروه‌های موجود تفاوت آشکاری دارد، نمی‌تواند وضعیت واقعی را تبیین نماید، بهره‌گیری از چنین معیارهایی که در سطوح ملی تعریف شده‌اند، نمی‌تواند قابل اعتماد باشد؛ بنابراین، در این بررسی تأکید اصلی به نحوه تعیین خط فقر نسبی بر اساس نحوه خرج کردن درآمد هر خانوار تعیین گردید.

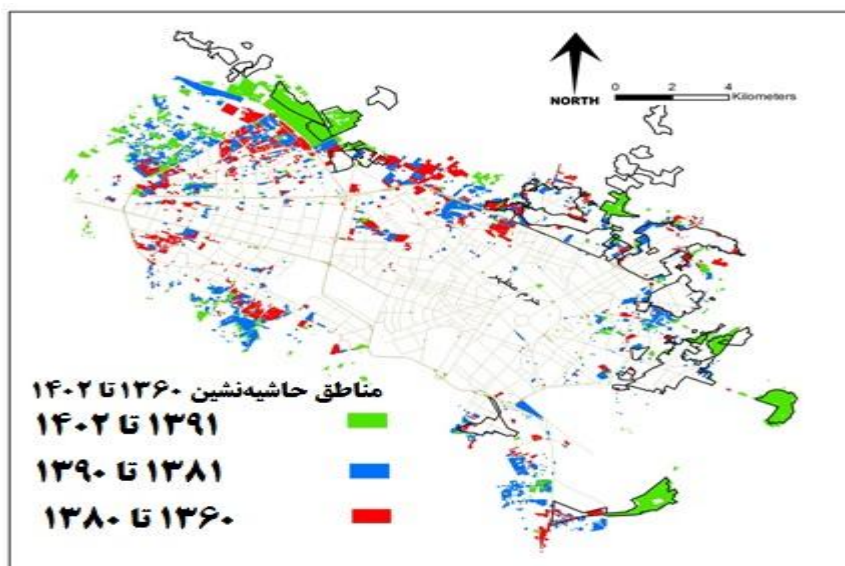
اصولاً، رشد اقتصادی به تغییراتی در سطح متوسط درآمد و وضعیت توزیع این درآمد اشاره دارد، اما تغییرات فقر در دو جزء مشخص رشد درآمد و توزیع آن مدنظر می‌باشد. این درحالی‌است که دات و راولیون^۱ (۱۹۹۲) تغییرات شاخص فقر را تنها به‌صورت رشد تحلیل کرده‌اند. از دید این گروه، این شاخص به تغییرات ناشی از رشد در سطح درآمد (توزیع درآمد ثابت) گفته می‌شود که بایستی آن‌را در کنار جزء توزیع که به تغییرات ناشی از افزایش درآمد (با ثابت ماندن میانگین سطح درآمد) مربوط است، مورد ارزیابی قرارداد؛ اما هر یک از این روش‌ها اجزایی را مدنظر ندارند؛ از همین‌رو، روش‌های مورد اشاره با هم ترکیب شده‌است. در مطالعات شوروکس^۲ (۲۰۱۳) تا حدودی به همین شیوه عمل گردید. وی با استفاده از کار دات و راولیون (۱۹۹۲) و روش شپلی، رویکرد نویی را عرضه کرد. این شیوه بعدها در کار فوجی^۳ (۲۰۱۷)، نیز مورد استفاده قرار گرفت، اما این مطالعات نتوانست اثر دقیق توسعه اقتصادی را بر بهبود شرایط فقرا نشان دهد (Fan & Zou, 2021: 63)؛ بنابراین، ضرورت داشت تا شیوه جدیدتری مورد استفاده قرارگیرد تا بتواند تمام ابعاد این مقوله را تشریح نماید. بر این اساس، به‌جای توجه به رشد درآمد صرف، همزمان وضعیت توزیع این درآمد مدنظر قرارگرفت تا اثر توسعه گردشگری بر تحول فقر بهتر تبیین گردد. به این منظور از معادله زیر بهره‌برداری شد:

$$\Delta P = P_2 - P_1 = 0.5\{[P(\mu_2, L1) - P(\mu_1, L1)] + [P(\mu_2, L2) - P(\mu_1, L2)]\} + 0.5\{[P(\mu_1, L2) - P(\mu_1, L1)] + [P(\mu_2, L2) - P(\mu_2, L1)]\}$$

در این معادله، μ بیانگر متوسط درآمد است؛ L نیز منحنی لوز را مشخص می‌سازد. در ضمن $L1 - P(\mu_2)$ ، $[P(\mu_2, L2) - P(\mu_1, L1)] + [P(\mu_2, L2) - P(\mu_1, L1)]$ مؤلفه رشد را نشان می‌دهد و $[P(\mu_2, L2) - P(\mu_1, L2)] + [P(\mu_2, L2) - P(\mu_2, L1)]$ بیانگر عامل توزیع می‌باشد.

1. Datt & Ravallion
2. Shorrocks
3. Fujii

محدوده مورد بررسی در این مطالعه شهر مشهد بود. این شهر به دلیل وجود مرقد مطهر امام رضا(ع)، دومین کلان‌شهر بعد از تهران و همچنین بزرگترین شهر مذهبی ایران با قدمتی ۱۲۰۰ ساله است. این شهر مساحتی بیش از ۳۰۰ کیلومتر مربع دارد. جمعیت آن در آخرین سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵، ۳ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر گزارش شده است که این تعداد در آخرین برآورد در سال ۱۴۰۴ به ۳ میلیون و ۶۰۰ هزار نفر افزایش یافته است. مشهد به دلیل خدمات‌رسانی به جمعیت کثیری از مردم ایران و کشورهای همسایه و وجود مرقد مطهر امام رضا(ع)، مورد توجه تمام ایرانیان و مسلمانان جهان بوده و به همین دلیل، سالیانه بیش از ۲۵ میلیون زائر و مسافر را به سوی خود جلب می‌کند. همین شرایط باعث شده که این شهر مهاجرینی از تمام نقاط ایران و حتی جهان داشته باشد و علی‌رغم درآمد گردشگری بالا، تعداد فقرای ساکن در آن همچنان زیاد باشد. در واقع شهر مشهد درحالی که بخش‌ها ثروتمندنشینی دارد که با کلان‌شهرهای سطح اول جهان برابری می‌کند، قریب به یک‌سوم جمعیت آن در بخش‌هایی زندگی می‌کنند که از حداقل زیرساخت‌های مسکونی، درمانی و خدماتی برخوردارند (شکل ۲).

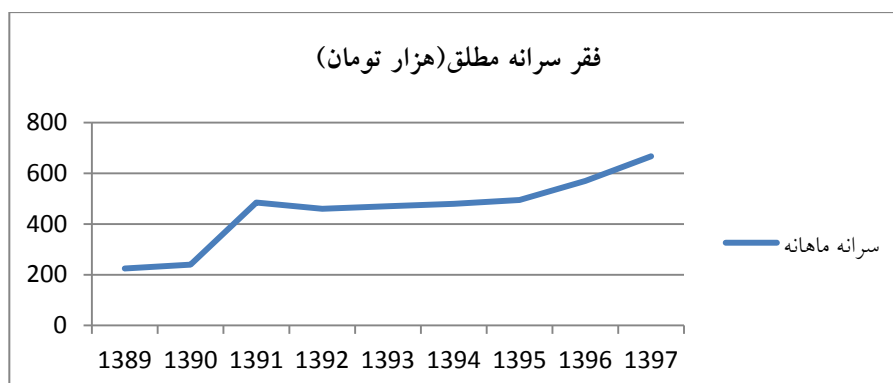
شکل ۲: مشهد و مناطق حاشیه‌نشین آن

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۴

نتایج و بحث

براساس گزارش اخیر بانک جهانی طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۱ جمعیت زیر خط فقر مطلق در ایران از حدود ۲۰ درصد به ۲۸/۱ درصد رسیده و ۴۰ درصد خانوارها نیز در معرض ورود به زیر خط فقر هستند. طی این دوره ۱۰ میلیون نفر دیگر از جمعیت ایران زیر خط فقر رفته‌اند و نابرابری‌های اجتماعی هم تشدید شده است (World Bank, 2023: 13). با این وجود و علی‌رغم این که باور داریم نهادهای جهانی به آمار موثق‌تری دسترسی دارند، آمارهای مربوط به فقر در ایران با آمارهای خاصی روبه‌رو است. به همین دلیل، ارائه آمار دقیقی در این حوزه مشکل و بعضاً غیرممکن است، اما مطابق بررسی‌های مرکز پژوهش‌های مجلس بر اساس داده‌های هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار ایران، وضعیت فقر در ایران و برخی از شهرهای استان خراسان به شرح جدول ۱ و شکل ۳ بوده است.

مطابق همین اطلاعات، شهر مشهد به عنوان یکی از مهمترین شهرهای گردشگرپذیر ایران، دارای انبوهی از جمعیت فقیر است. درواقع، این شهر با جذب قریب به ۷۰ درصد از صنایع و مراکز تولیدی استان، در ردیف های میانی جدول قرارداشته و قریب به یک سوم جمعیت آن زیر خط فقر زندگی می کنند.

شکل ۳: فقر سرانه مطلق در ایران

تهیه و ترسیم: نگارنده، ۱۴۰۴

جدول ۱: وضعیت جمعیت زیر خط فقر و ضریب جینی آن در شهرهای خراسان رضوی

نام شهر	درصد جمعیت زیر خط فقر	رتبه در استان	ضریب جینی
تربت جام	۳۸/۳	۱	۰/۴۳۴
کلات	۳۷/۴	۲	۰/۴۰۶
تایباد	۳۷/۰	۳	۰/۴۰۳
فریمان	۳۵/۷	۴	۰/۴۱۹
خواف	۳۵/۵	۵	۰/۴۰۵
درگز	۳۳/۸	۶	۰/۴۴۰
سرخس	۳۲/۳	۷	۰/۴۵۶
قوچان	۳۱/۰	۸	۰/۴۳۷
چناران	۳۰/۱	۹	۰/۴۰۱
مشهد	۲۸/۸	۱۰	۰/۴۳۱
نیشابور	۲۷/۸	۱۱	۰/۴۲۶
سبزوار	۲۷/۵	۱۲	۰/۴۲۱
تربت حیدریه	۲۷/۲	۱۳	۰/۴۴۰
رشتخوار	۲۳/۶	۱۴	۰/۳۸۲
کاشمر	۲۳/۲	۱۵	۰/۴۳۳
بردسکن	۲۲/۶	۱۶	۰/۴۱۸
خلیل آباد	۲۱/۸	۱۷	۰/۳۹۰
گناباد	۲۰/۶	۱۸	۰/۴۶۰
مه ولات	۱۸/۶	۱۹	۰/۴۳۱

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۴۰۴

جدول ۲: فقر مطلق و نسبی برای محدوده مورد مطالعه (هزار تومان ماهانه)

شرح	۱۳۸۹	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۵	۱۳۹۷
فقر مطلق	۲۳۰	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴
فقر نسبی	۳۰ درصدی	۴۷۶	۵۰۵	۷۲۴	۸۴۹
	۵۰ درصدی	۷۹۵	۸۴۱	۱۱۰۸	۱۵۵۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

با توجه به خط فقر تعیین شده در این بررسی، بروز فقر مطلق و نسبی در هر سال محاسبه شد. همان‌طور که در جدول ۳ مشخص است، تفاوت زیادی بین این دو شاخص وجود دارد و هر دو در سال ۱۳۹۱ افزایش یافته است و بالاتر از میانگین سطح ملی می باشد. دلیل این امر را باید تحولات اقتصادی محلی در این محدوده و تغییر سیاست‌های گردشگری و تضاد بین توریسم و زیارت دانست. از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۵، بروز فقر مطلق و فقر نسبی هر دو رو به کاهش بود. این امر نشان می‌دهد که میزان نابرابری درآمد خانوارها رو به کاهش بوده و توسعه گردشگری منجر به افزایش سریع درآمد افراد کم درآمد شده است. تا سال ۱۳۹۷، بروز فقر مطلق ۰/۳۲۷ درصد و بروز فقر نسبی ۱/۹۵ درصد افزایش یافته است که نشان می‌دهد شکاف درآمد خانوار روند روبه رشدی را تجربه کرده است.

جدول ۳: خط فقر مطلق و نسبی حادث شده

شرح	۱۳۸۹	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۵	۱۳۹۷
فقر مطلق	۵/۵۱	۲۶/۶۲	۱۸/۱۷	۱۳/۳۰	۱۳/۶۳
فقر نسبی	۳۰ درصدی	۱۷/۲۱	۲۶/۹۳	۲۰/۴۵	۲۱/۰۹
	۵۰ درصدی	۳۲/۷۷	۳۷/۳۲	۳۳/۷۵	۳۶/۰۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

وقتی روند توزیع درآمد سرانه خانوار از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷ مورد بررسی قرار گرفت، مشخص شد که توزیع درآمد به تدریج به سمت مثبت تغییر کرده و نشانگر آن است که سطح درآمد خانوار در حال افزایش است و اثر کاهش فقر ناشی از توسعه گردشگری همچنان مطرح است؛ اما توزیع درآمد در اکثر سال‌ها به سمت منفی تمایل دارد که به معنای نابرابری توزیع می باشد. در نهایت آن که تمرکز توزیع درآمد هر سال تغییر می‌کند که بیشترین آن در سال ۱۳۸۹، کمترین آن در سال ۱۳۹۱ و یک اوج دوگانه ضعیف در سال ۱۳۹۷ دیده می‌شود.

تفاوت قابل توجهی در توسعه گردشگری بین مناطق شهری و حاشیه وجود دارد و این تفاوت در درآمد ساکنان خود را نشان داده است. به طور کلی، سطح درآمد سرانه شهر بالاتر از حاشیه است. مقایسه تغییرات فقر بین این دو، ممکن است میزان فقر را در بخشی بیش از حد و در دیگری کمتر از حد معمول تخمین بزند (Allen, 2017: 93). به همین دلیل، بایستی میزان فقر مطلق و نسبی هر بخش اندازه گیری شود. جدول ۴ میزان فقر مطلق و فقر نسبی را در هر بخش نشان می‌دهد؛ به عنوان مثال، فقر مطلق در حاشیه بین سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷ در حال افزایش بوده است، در حالی که از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ کاهش نشان می‌دهد. برعکس، در شهر از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ در حال افزایش و پس از سال ۱۳۹۱ روند کاهشی شده است. نکته دوم آن است که بروز فقر نسبی در شهر و

حاشیه، روند یکسانی دارد؛ اما فقر نسبی در شهر در اکثر دوره‌ها کمتر از حاشیه است. این امر نشان می‌دهد که میزان نابرابری توزیع درآمد در شهر کمتر از حاشیه است.

جدول ۴: خط فقر مطلق و نسبی در شهر و حاشیه

حاشیه	روش	۱۳۸۹	۱۳۹۱	۱۳۹۳	۱۳۹۵	۱۳۹۷
فقر مطلق		۳/۵۷	۱۶/۸۸	۱۰/۳۸	۵/۵۱	۷/۷۹
فقر نسبی	۳۰ درصدی	۱۰/۷۱	۱۷/۵۲	۱۱/۶۸	۷/۱۴	۱۲/۳۳
	۵۰ درصدی	۱۷/۱۸	۲۲/۰۷	۱۸/۸۳	۱۶/۵۵	۱۹/۸۰
شهر						
فقر مطلق		۱/۹۵	۹/۷۴	۷/۷۹	۷/۷۹	۵/۸۴
فقر نسبی	۳۰ درصدی	۶/۴۹	۱۰/۳۸	۸/۷۶	۸/۷۶	۸/۷۶
	۵۰ درصدی	۱۴/۶۰	۱۵/۲۵	۱۴/۹۳	۱۵/۲۵	۱۶/۲۲

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

تغییرات فقر در شهر و حاشیه را می‌توان بیشتر از طریق تراکم درآمد خانوار مشاهده کرد. بدین معنا که توزیع درآمد برای شهر و حاشیه از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷ به سمت مثبت میل دارد. به بیان دقیق‌تر، درآمد در حال رشد است و این رشد ناشی از بهبود وضعیت گردشگری است. همان‌طور که بیان شد، در این بررسی، تغییرات شاخص فقر با روش شپلی-شوروکس (۲۰۱۳) و بر اساس مؤلفه رشد و توزیع ارزیابی شد. در نتیجه، می‌توان سهم عامل رشد و توزیع را به‌طور جداگانه تعیین کرد؛ بدین معنا که تغییر منحنی لورنز، برای دو بخش رشد و توزیع محاسبه شد تا سهم هر یک در تغییر شاخص فقر مشخص گردد. نتیجه تحلیل این بخش در جدول ۵ ارائه شده است. مطابق این اطلاعات، تغییرات شاخص فقر مطلق و نسبی و اثر رشد و توزیع در طول زمان تحولات کاملاً مشخصی پیدا کرده‌اند.

جدول ۵: تغییرات شاخص‌های فقر مطلق و نسبی

دوره	شاخص فقر	تغییرات	اثر رشد	اثر توزیع
۱۳۸۹-۱۳۹۰	مطلق	۱۳/۱۵	-۱/۵۷	۱۴/۷۱
	نسبی	۴/۸۵	-۲/۲۵	۷/۱۰
۱۳۹۱-۱۳۹۲	مطلق	۹/۰۰	-۳/۴۶	-۵/۵۳
	نسبی	۳/۸۱	-۹/۶۹	۵/۸۸
۱۳۹۳-۱۳۹۵	مطلق	۵/۱۹	-۱/۳۸	-۳/۸۱
	نسبی	۲/۰۸	-۳/۶۳	۱/۵۵
۱۳۹۶-۱۳۹۷	مطلق	۰/۳۵	-۲/۷۷	۳/۱۲
	نسبی	۴/۵۰	-۱۰/۰۴	۱۴/۵۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

مطابق اطلاعات ارائه شده در جدول ۵، شاخص فقر مطلق و نسبی از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ افزایشی و اثر رشد منفی بوده است. در واقع، اثر توزیع بیشتر از اثر رشد برآورد شده و به همین دلیل، می توان ادعا کرد که نابرابری عامل اصلی فقر بوده است. این درحالی است که شاخص فقر مطلق و فقر نسبی از سال ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ کاهش یافته است. در این دوره، اثر رشد و تأثیر توزیع شاخص فقر مطلق منفی است که نشان می دهد هم رشد سطح درآمد سرانه خانوارها و هم تغییرات توزیع درآمد برای کاهش فقر مفید بوده است. قدر مطلق مؤلفه توزیع بیشتر از مؤلفه رشد است که نشان می دهد مؤلفه توزیع، عامل اصلی کاهش فقر مطلق بوده است. در شاخص فقر نسبی، اثر رشد منفی و اثر توزیع مثبت است. در واقع، رشد، فقر نسبی را کاهش می دهد، درحالی که توزیع، باعث افزایش آن می شود. از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷، هر دو شاخص افزایش یافته اند و شاخص فقر مطلق کمتر و افزایش در شاخص فقر نسبی، بیشتر بوده است که نشانگر شکاف بین فقیر و غنی است. در نهایت، اثر رشد برای کل دوره منفی است که نشان می دهد رشد پایدار درآمد سرانه خانوار به طور مداوم باعث کاهش فقر می شود. نتیجه ای که با یافته های سایر مطالعات این حوزه مطابقت دارد (Wang & Wang, 2015: 197; Ma & Sun, 2011: 66; Pathompituknukoon & Khingthong, 2012: 5).

در مجموع می توان ادعا کرد که سهم رشد در کاهش فقر رو به نزول بوده، درحالی که اثر توزیع، روند رو به افزایشی را نشان می دهد. بر این اساس، می توان گفت که توزیع درآمد حاصل از گردشگری، مستقیماً جهت تغییر را تعیین می کند. اصولاً وقتی اثر توزیع در یک دوره معین منفی باشد، وضعیت توزیع نابرابر درآمد تغییر نموده و شکاف موجود کاهش می یابد؛ بنابراین، گردشگری به کاهش فقر کمک کرده و این مهم عمده‌تاً به اثر توزیع بستگی داشته است (Sharpley, 2009: 238).

برای تبیین تغییرات شاخص فقر مطلق و نسبی بر اساس رویکرد شپلی جدول ۶ و ۷ تنظیم شده است، مطابق این اطلاعات، شاخص فقر مطلق و نسبی در دو بخش از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ افزایشی بوده است، اما برای هر بخش می توان دلایل متفاوتی را مطرح کرد. در حقیقت، در بخش حاشیه، هم رشد و هم توزیع مثبت بوده است، اما اثر چندانی در کاهش فقر نداشته است. این درحالی است که در شهر، رشد منفی و توزیع مثبت گزارش شده است. در کل، رشد بین سال های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۳، نقش مهم تری در کاهش فقر داشته است، اما این اثر در سال های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۵، به توزیع واگذار شده است. نکته مهم تر آن که در شهر، فقر مطلق تغییر چندانی نکرده، اما فقر نسبی افزایش یافته است. از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۷، کاهش فقر مطلق در شهر در درجه اول به رشد مربوط بوده است.

جدول ۶: تغییرات شاخص فقر در بخش حاشیه

دوره	شاخص فقر	تغییرات	اثر رشد	اثر توزیع
۱۳۸۹-۱۳۹۰	مطلق	۱۷/۶۸	۲/۴۷	۱۵/۲۳
	نسبی	۸/۴۸	۳/۵۳	۴/۹۵
۱۳۹۱-۱۳۹۲	مطلق	۱۴/۱۴	-۹/۵۴	-۴/۵۹
	نسبی	۷/۰۷	-۱۳/۷۹	۶/۷۱
۱۳۹۳-۱۳۹۵	مطلق	۱۰/۶۱	-۰/۳۶	-۱۰/۲۵
	نسبی	۴/۹۵	-۱/۴۱	-۳/۵۳
۱۳۹۶-۱۳۹۷	مطلق	۴/۹۵	-۱/۷۴	۶/۷۲
	نسبی	۷/۰۷	-۶/۳۶	۱۳/۴۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

جدول ۷: تغییرات شاخص فقر در شهر

دوره	شاخص فقر	تغییرات	اثر رشد	اثر توزیع
۱۳۸۹-۱۳۹۰	مطلق	۸/۸۱	-۲/۳۷	۱۱/۱۸
	نسبی	۱/۳۶	-۵/۷۶	۷/۱۲
۱۳۹۱-۱۳۹۲	مطلق	۴/۰۷	-۲/۰۳	-۲/۰۳
	نسبی	۰/۶۷	-۳/۰۵	۲/۴۰
۱۳۹۳-۱۳۹۵	مطلق	۰	۳/۳۸	۳/۳۸
	نسبی	۰/۳۷	-۴/۴۰	۵/۰۹
۱۳۹۶-۱۳۹۷	مطلق	-۴/۰۷	-۳/۰۵	-۱/۰۲
	نسبی	۲/۰۳	-۱۱/۵۲	۱۳/۵۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

همان‌طور که بیان شد، عوامل مؤثر بر فقر در محدوده مورد بررسی، عمدتاً ناشی از دو بخش رشد و توزیع درآمد حاصل از گردشگری است. حال سؤال این است که چه عواملی رشد و توزیع درآمد و اثر آن بر فقر را تحت تأثیر قرار می‌دهند؟ برای این منظور، باید وضعیت تغییرات رشد و توزیع درآمد حاصل از این بخش و نحوه اثر آن بر فقر را مشخص کرد. به‌طور کلی، درآمد هر خانوار، شامل دستمزد، سود تجاری، اجاره، وجوه انتقالی و سایر درآمدهاست. واضح است که درآمدهای مختلف، بر مؤلفه رشد و مؤلفه توزیع اثرگذار خواهد بود. علاوه بر درآمد، در این بررسی برخی از ویژگی‌های اثرگذار خانوار بر فقر به‌خصوص بعد خانوار، اشتغال و بنیه اقتصادی مدنظر قرار گرفت. همچنین، شرایط کلی اقتصاد کشور نیز بر درآمد خانوار تأثیرگذار است. به‌همین منظور، تلاش شد تا برخی از متغیرهای مورد اشاره در تحلیل‌ها وارد شود. مهمترین شاخص‌هایی که به این منظور استفاده شد عبارت است از سطح توسعه اقتصادی جامعه که با تولید ناخالص غیرکشاورزی جامعه اندازه‌گیری می‌شود (Mo et al, 2018: 126)، جمعیت شناور که با نسبت جمعیت مهاجر جامعه به کل جمعیت مقیم اندازه‌گیری می‌گردد (Cai et al, 2015: 143) و فاصله جغرافیایی که با فاصله خانوارها با بازارهای اصلی مشخص می‌شود (Feng et al, 2019: 4). نتایج محاسبات این بخش در جدول ۸ ارائه

شده است. همان طور که در این جدول مشخص می‌باشد، هر نوع رشدی در درآمد حاصل از گردشگری اثرات خود را بر فقر مطلق برجای می‌گذارد، اما برای این که توزیع این درآمد اثربخش باشد، بایستی، شرایط کسب و کار، وجوه انتقالی و سایر درآمدهای اصلی خانوارهای فقیر مورد توجه قرار گیرد. این یافته در کارهای یو و لو (۲۰۱۰) مورد تأیید قرار گرفته است. نکته مهمی که در این بررسی مشخص شد آن بود که رشد و توزیع درآمد حاصل از گردشگری، زمانی می‌تواند بر تحول فقر نسبی اثرگذارتر باشد که فعالیت‌های شغلی افراد خانوار به نوعی با این صنعت پیوند خورده باشد. البته که هر چه این فعالیت‌ها ابعاد وسیع‌تری پیدا کرده و بخش‌های برون‌محلی و منطقه‌ای را در برگیرد، این تأثیرات مشخص‌تر خواهد بود؛ به عنوان مثال، همان‌طور که در جدول ۴ مشخص است، رشد فقر نسبی منفی است. این اطلاعات نشان می‌دهد که چنین فعالیت‌هایی می‌تواند باعث رشد درآمد و کاهش شکاف بین فقیر و غنی در جامعه شود.

جدول ۸: عناصر ذی‌مدخل در رشد و توزیع درآمد حاصل از گردشگری در مشهد

متغیر	تغییر فقر مطلق		تغییر فقر نسبی	
	رشد	توزیع	رشد	توزیع
دستمزد	۰/۲۵	۱۴/۵۱	۲/۲۴	۰/۳۹
کار و کسب	۲۸/۵۰	۸/۱۸	۱۵/۲۰	۲۰/۷۸
مایملک	۰/۳۹	۰/۱۲	۰/۳۳	۰/۸۱
وجوه انتقالی	۳۵/۴۶	۱۰/۷۹	۲۵/۰۱	۴/۰۸
سایر درآمدها	۲۴/۰۱	۰/۰۸	۲۴/۶۶	۲۹/۳۴
بعد خانوار	۱/۷۳	۰/۴۳	۱/۹۸	۳/۰۱
درآمد شاغل جنبی	۶/۲۰	۳۵/۸۵	۲۸/۶۰	۲۱/۶۳
اقتصاد خانواده	۱/۸۷	۲۸/۵۱	۰/۵۰	۱۸/۲۱
مهاجرت	۰/۱۵	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۸
فاصله	۰/۳۶	۰/۲۸	۰/۲۲	۰/۴۱
توسعه	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۱۳	۰/۱۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۴

علی‌رغم تأکید و توجه بسیار زیاد بر مقوله گردشگری و اثر آن بر کاهش فقر، هنوز بخش قابل‌ملاحظه‌ای از ساکنین مناطقی که به‌طور سنتی گردشگرپذیر محسوب می‌شوند، در فقر به‌سرمی‌برند. به‌خصوص شکاف و فاصله طبقاتی در این مناطق به طرز نگران‌کننده‌ای رو به تزاید است. به‌همین دلیل، ضرورت داشت که این شرایط در کلان‌شهری که ادعا می‌شود سالانه بیش از ۲۵ میلیون زائر و مسافر را پذیراست، مورد بررسی قرار گیرد. مشاهدات میدانی نشانگر آن است که بسیاری از خانوارهای ساکن در این شهر چه در بدنه اصلی و چه در بخش حاشیه، به نوعی از عواید گردشگری بهره‌مند شده و به‌همین دلیل، نسبت به مناطق همجوار از شرایط درآمدی بهتری برخوردارند؛ اما ظاهراً موانع دیگری هم در این مسیر وجود دارد و یا همانند سایر نقاط جهان، برخی از فقرا نتوانسته‌اند، شرایط درآمدی خود را تثبیت نمایند (Fan & Zou, 2021: 59). علاوه بر آن، شاید فقر بالای چنین

مناطق به آن دلیل است که برای سنجش وضعیت زندگی این افراد از معیارهایی استفاده می‌شود که تنها در سطوح ملی معنادار می‌باشند. در نتیجه، بسیاری از خانوارها مطابق این معیارها، فقیر محسوب می‌شوند. حتی وقتی از شاخص‌های محلی و منطقه‌ای مشابه برای تعیین وضعیت خانوارها استفاده می‌شود (Yang & Hung, 2014: 880)، نمی‌تواند به همه ابعاد زندگی این گروه‌ها قابل تعمیم باشد. به همین منظور، در این بررسی، تغییرات فقر در کلان شهر مشهد، برای سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۷ با استفاده از خانوارهای ساکن در همین محدوده، مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌های این مطالعه نشان داد که اگرچه میزان بروز فقر مطلق در این شهر، بالاتر از میانگین ملی است، اما فقر نسبی کمتر از این میزان در سطح کشور بوده است. حتی در ادامه و به خصوص در سال ۱۳۹۱ و بعد از آن، فقر مطلق نیز به سطح ملی نزدیکتر شده است. این شرایط در مطالعات دیگر و در سایر نقاط جهان به نوعی تأیید شده است (Pathompituknukoon & Khingthong, 2012: 5; Fan & Zou, 2021: 59). علاوه بر این، بروز فقر مطلق در سال ۱۳۹۵ در کمترین سطح گزارش شده است؛ به عنوان مثال، بروز فقر نسبی، با استفاده از میانگین درآمد خالص سرانه خانوار (بر اساس معیار ۳۰ درصد)، به ۱۵/۲ درصد کاهش یافته است؛ این درحالی است که وقتی شاخص ۵۰ درصد درآمد خالص خانوارها در نظر گرفته می‌شود، فقر نسبی از ۵۰ درصد فراتر می‌رود.

نتیجه‌گیری

از آن‌جا که هدف اصلی هر نوع توسعه و تحولی آن است که تغییر مثبت و دامنه‌داری را برای همه مردم و یا حداقل اکثریت آن‌ها تأمین نماید، ضروری است که مشخص شود تحولات اخیر در حوزه گردشگری آیا در قالب توسعه صورت گرفته است یا خیر؟ به همین منظور، این مطالعه با این هدف به انجام رسید که مشخص سازد اثر توسعه گردشگری در مناطق برخوردار و غیربرخوردار به چه شکلی است. برای پیگیری این هدف مهم، شهر مشهد به عنوان مرکزی که در شمار یکی از بزرگترین مناطق گردشگرپذیر کشور محسوب می‌شود، به عنوان محدوده مورد مطالعه انتخاب شد. سؤال اصلی آن بود که مشخص شود این شهر، چگونه درآمد حاصل از این بخش را در بین شهر اصلی و حاشیه خود توزیع می‌کند؟ از آن‌جا که مطالعات قبلی نشان داد که روش‌هایی که عمدتاً بر افزایش درآمد تأکید دارند در این زمینه کارآمد به حساب نمی‌آیند، در این بررسی، هم اثر توزیع و هم اثر رشد درآمدهای گردشگری مورد توجه قرار گرفت. با توجه به این رویکرد، مشخص شد که آن‌چه در کاهش فقر همیشه تأثیر مثبت دارد، رشد این‌گونه درآمدهاست. این درحالی است که در ارتباط با مقوله توزیع نمی‌توان با این قاطعیت اظهار نظر کرد. اصولاً توزیع در بازه‌های خاصی به نفع فقرا بوده و در مقاطعی هم اثر منفی بر آن‌ها گذاشته است. یافته‌های این بررسی نشان داد که به طور کل، سهم مؤلفه رشد در کاهش فقر تقلیل یافته و اثر مؤلفه توزیع رو به افزایش بوده است. به بیان دیگر، توزیع، مستقیماً جهت تغییر شاخص فقر را تعیین می‌کند. بر این اساس، می‌توان ادعا نمود که درجه کاهش فقر، به رشد اقتصادی بستگی ندارد. ظاهراً به همین دلیل است که مناطق گردشگرپذیر، فقرای بیشتری دارند. مقایسه اثر توسعه گردشگری بر مناطق برخوردار و غیربرخوردار مشخص ساخت که در مناطق برخوردار، مؤلفه توزیع و در مناطق غیربرخوردار، رشد جایگاه بالاتری را به خود اختصاص می‌دهد. در مجموع، رشد، وقتی در کاهش فقر مطلق اثرگذار است که همه درآمدهای مرسوم خانوار افزایش پیدا نماید؛ اما در کاهش فقر نسبی تنها آن درآمدهایی بیشترین اثر را دارند که به فعالیت‌های خاص گردشگری و یا بخش‌هایی مربوط باشد که به خارج از منطقه صادر می‌شوند. علاوه بر آن، توزیع منافع گردشگری زمانی در فقر مطلق بیشترین اثرگذاری را دارد که وضعیت شغلی و

اقتصادی خانوار از شرایط مناسب‌تری نسبت به متوسط جامعه برخوردار باشد؛ اما همین مؤلفه (توزیع)، زمانی در خروج از فقر نسبی خانوار اثرگذار است که کسب‌وکار و سایر درآمدهای ناشی از فعالیت به‌نوعی وابسته به حوزه‌های گردشگری باشد.

مطابق یافته‌های این مطالعه، پیشنهاد می‌شود برای هر منطقه خطوط فقر نسبی اختصاصی ترسیم‌شده و بر آن اساس، وضعیت خانوارها مورد توجه قرارگیرد. علاوه بر آن، بدون توجه به مؤلفه توزیع درآمدهای حاصل از گردشگری، هیچ نوع تحولی در فقر خانوارهای ساکن در این مناطق حاصل نمی‌شود. شاید یکی از دلایلی که میزان فقر نسبی در سال‌های اخیر همچنان در حال افزایش بوده‌است، این باشد که رشد درآمد با افزایش شکاف درآمدی همراه بوده‌است. در واقع، بدون اجرای سیاست‌های حمایتی دقیق، نه تنها توزیع درآمد حاصل از توسعه گردشگری، بلکه رشد اینگونه درآمدها نیز اثری در کاهش فقر نخواهند داشت. چنین سیاست‌هایی باید در مناطق غیربرخوردار بر دستیابی به رشد اقتصادی و گسترش اساسی منابع درآمدی و در جوامع برخوردار به کاهش شکاف درآمدی تأکید نماید. در نهایت این که فعالیت‌های گردشگری و بازارهای این حوزه به‌نحوی ساماندهی و مدیریت شود که خانوارهای فقیر نیز به‌نحوی به آن وارد شده و از منابع آن بهره‌مند شوند.

منابع

بزازان، فاطمه (۱۴۰۱). اثر توسعه گردشگری خارجی بر فقر در ایران، پژوهش‌های اقتصادی. دوره ۲۷. شماره ۹۲. صفحات ۱۷۹-۱۵۳.

<https://doi.org/10.22054/ijer.2022.62150.1013>

خدابخشی‌گرگانی، فاطمه (۱۳۹۶). تحلیل تاثیر گردشگری بر توزیع درآمد و کاهش فقر در ایران، گردشگری و اوقات فراغت. دوره ۴. شماره ۹. صفحات ۵۷-۴۱.

<https://ensani.ir/fa/article/download/494267>

دست‌نشان، حامد؛ حسین عابدی؛ علیرضا محمدنصب (۱۳۹۴). تاثیر توسعه فرصت‌های گردشگری بر کاهش بیکاری، مطالعات مدیریت راهبردی. دوره ۶. شماره ۲۲. صفحات ۲۶۰-۲۳۹.

<https://ensani.ir/fa/article/download/405137>

رضاقلی، مهدیه (۱۳۹۵). بررسی تاثیر گردشگری بر مثلث فقر، نابرابری و رشد اقتصادی، مطالعات مدیریت گردشگری. دوره ۱۱. شماره ۳۶. صفحات ۱۶۰-۱۲۵.

<https://doi.org/10.22054/tms.2017.7251>

شکوری، علی؛ شهرام بهرامی (۱۳۹۳). مطالعه تاثیر گردشگری روستایی بر کاهش فقر از منظر معیشت پایدار: مورد روستاهای قلعه نو و کلین شهرستان ری، توسعه محلی. دوره ۶. شماره ۱. صفحات ۲۴-۱.

<https://doi.org/10.22059/jrd.2014.52069>

صابری‌فر، رستم (۱۳۹۷). اولویت‌بندی نیازها و انتظارات گردشگران مناطق شهری (نمونه موردی: شهر مشهد)، برنامه‌ریزی و آمایش فضا. دوره ۲۲. شماره ۲. صفحات ۹۳-۷۵.

<http://hsmssp.modares.ac.ir/article-21-13749-fa.html>

صابری‌فر، رستم (۱۴۰۲). عوامل مرتبط با گزینش استراتژی‌های بقا توسط فقرای شهری در ساکنان بافت‌های ناکارآمد شهر تربت‌جام، رفاه اجتماعی. دوره ۲۳. شماره ۸۹. صفحات ۱۶۳-۱۲۹.

<https://doi.org/10.32598/refahj.23.89.580.3>

صابری‌فر، رستم (۱۴۰۳). بررسی رابطه گردشگری، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و مدیریت شهری، نمونه موردی شهر مشهد. آمایش فضا و ژئوماتیک. دوره ۲۸. شماره ۲. صفحات ۱۵۱-۱۲۶.

https://hsmsp.modares.ac.ir/article_14770_6346db6a68f632318af0c2a474b9eb34.pdf

محمدی‌یگانه، بهروز؛ مهدی چراغی؛ ثریا نصیری (۱۳۹۹). ارزیابی اثرات توسعه گردشگری بر کاهش میزان فقر و توانمندسازی اقتصادی، مطالعه موردی روستاهای شهرستان پارس‌آباد مغان، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. دوره ۱۳. شماره ۱. صفحات ۱۹۴-۲۰۹.

<https://sanad.iau.ir/journal/geography/Article/679239?jid=679239>

هوشمند، محمد؛ مهدی مصطفوی؛ محمدطاهر احمدی‌شامهری؛ اکرم محقق (۱۳۹۲). بررسی تاثیر گردشگری بر کاهش فقر در کشورهای منتخب در حال توسعه، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. دوره ۲. شماره ۴. صفحات ۲۸-۱۱.

https://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_468.html

References

- Allen, C. R. (2017). Absolute poverty: When necessity displaces desire. *The American Economic Review*, Vol. 107, No. 12, 90-13.
<http://dx.doi.org/10.1257/aer.20161080>
- Ballesta, S. H. (2024). Collaborative and professional accommodations on Airbnb: Exploring patterns for sustainable tourism management in Spain. *Cities*, No. 154, 1-13.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105400>
- Banerjee, O., Martin, C., & Sébastien, G. (2015). A quantitative framework for assessing public investment in tourism: An application to Haiti. *Tourism Management*, Vol. 51, No. 1, 157-173.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.05.015>
- Bao, J. G., & Yang, B. (2022). Institutionalized path and practical effect of real right of tourism attraction in Tourism Development - Taking the poverty reduction experiment of "Azuke Plan" as an example. *Tourism Tribune*, Vol. 37, No. 1, 18-31.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref3](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref3)
- Blake, A., Arbache, J. S., & Sinclaria, M. T. (2008). Tourism and poverty relief. *Annals of Tourism Research*, Vol. 35, No. 1, 107-126.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.06.013>
- Cai, J. Yu, Y. C. Ju, L. F. & Shi, Y. G. (2015). Research on the impact of new rural community construction on farmers' livelihood changes-taking tianzi village community, Zhongxian County, Chongqing in the threeorges reservoir area as an example. *Regional Research and Development*, Vol. 34, No. 4, 143-147.
<http://dx.doi.org/10.2112/SI103-055.1>
- Datt, G., & Ravallion, M. (1992). Growth and redistribution components of changes in poverty measures : A decomposition with application to Brazil and India in the 1980S. *Journal of International Economics*, Vol. 38, No.2, 275-295.
<http://ideas.repec.org/a/eee/deveco/v38y1992i2p275-295.html>

- Deng, X. H., Zeng, L., & Luo, M. Y. (2015). Research on precise identification of tourism poverty alleviation in the context of targeted poverty alleviation. *Ecological Economy*, Vol. 31, No. 4, 94-98.
<http://dx.doi.org/10.2991/ieesasm-17.2018.81>
- Fan, Z. Z., & Zou, W. (2021). From poverty alleviation to common prosperity: Dynamic identification of relative poverty in China and quantitative decomposition of poverty changes. *China Industrial Economy*, No. 10, 59-77.
<https://www.spiedigitallibrary.org/profile/Biaohan.Liu-4334581>
- Feng, X. L., Liu, M. Y., Zhang, C., & Qiu, H. (2019). How to reconcile economic development and ecological environment governance in deeply impoverished areas. *Agricultural Economic Issues*, No.12, 4-14.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref8](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref8)
- Feng, W. L., & Tao, C. C. (2017). A study on the performance evaluation of tourism poverty alleviation in southwest ethnic areas. *China Agricultural Resources and Zoning*, Vol. 38, No.6, 157-163.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref11](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref11)
- Ferguson, L. (2010). Interrogating gender in development policy and practice. *International Feminist J. of Politics*, Vol. 12, No. 1, 3-24.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref12](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref12)
- Fujii, T. (2017). Dynamic poverty decomposition analysis: an application to the Philippines. *World Development*, No. 100, 69-84.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.07.031>
- Guo, L. F., & Li, R. Y. (2016). Threshold characteristics analysis and empirical test of tourism poverty reduction effect. *Business Economics and Management*, No. 6, 81-91.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref15](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref15)
- Li, K., Wang, Z. Z., & Liu, T. (2020). Analysis of the effect of rural tourism on poverty reduction in contiguous poverty-stricken areas in southwest China: Based on a survey of 235 villages in Guangxi. *Human Geography*, Vol. 35, No. 6, 115-121.
<https://doi.org/10.3390/su132111691>
- Luo, Z. Y. (2006). An empirical analysis of determining the poverty line using the linear expenditure system eles - comparing several poverty standards. *Contemporary Finance & Economics*, No. 3, 5-10.
http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-27711-5_63
- Manyara, G., & Jones, E. (2007). Community-based tourism enterprises development in Kenya: An exploration of their potential as avenues of poverty reduction. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 12, No. 1, 3-24.
<http://dx.doi.org/10.2167/jost723.0>
- Ma, X. F., & Sun, G. N. (2011). Investigation on the livelihood and welfare of Zhangjiajie tourism development in the past 20 years. *Statistics and Information Forum*, Vol. 26, No. 7, 66-71.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref20](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref20)
- Mo, X., Yang, Y. X., & Tang, C. Q. (2018). A study on income determination of migrant population from the perspective of hierarchical heterogeneity - an empirical analysis based on hierarchical linear model. *Financial Theory and Practice*, Vol. 39, No. 2, 123-129.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref22](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref22)
- Pathompituknukoon, P., & Khingthong, P. (2012). Can rising tourism in-Come compensate fading agricultural income? A generalequilibrium analysis of income distribution and welfare in a rural village in Northern Thailand. *Empirical Econo- metrics & Quantitative Economics Letters*, No.1, 5-16.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref23](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref23)

- Qu, Y. C. (2021). Rural relative poverty governance: Measurement principles and path selection. *Theoretical Journal*, No. 4, 142-149.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref24](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref24)
- Ravallion, M., & Chen, S. (2007). China's (uneven) progress against poverty. *Journal of Development Economics*, Vol. 82, No. 1, 1-42.
<https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2005.07.003>
- Ravallion, M., & Chen, S. (2019). Global poverty measurement when relative income matters. *Journal of Public Economics*, No. 177, 1-15.
<https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.07.005>
- Saberifar R. (2018). Prioritizing the Needs and Expectations of Urban Tourists (Case Study, Mashhad City). *MJSP*, Vol. 22, No. 2, 75-93.
<http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-13749-fa.html> <http://hsmasp.modares.ac.ir/article-21-13749en.html>
- Saberifar R, Davaryar M. (2023). Identifying and prioritizing effective policies and approaches in controlling and organizing the phenomenon of garbage collection. *MJSP*, Vol. 27, No. 2, 47-73.
<http://dorl.net/dor/20.1001.1.16059689.1402.0.0.13.9>
- Saberi Far, R. (2024). Investigating the Relationship between Tourism, Greenhouse Gas Emission Reduction, and Urban Management: A Case Study of Mashhad City. *Spatial Planning and Geomatics*, Vol. 28, No. 2,, 126–151.
https://hsmasp.modares.ac.ir/article_14770.html
- Sharpley, R. (2009). Tourism and development challenges in the least developed countries. *Current Issues in Tourism*, Vol. 12, No. 4, 337-358.
<http://dx.doi.org/10.1080/13683500802376240>
- Shorrocks, A. (2013). Decomposition procedures for distributional analysis: A unified framework based on the Shapley value. *The Journal of Economic Inequality*, Vol. 11, No. 1, 99-126.
<http://dx.doi.org/10.1007/s10888-011-9214-z>
- Sofield, T., Bauer, J., Delacy, T., etal. (2004). Sustainable Tourism-Eliminating Poverty (STEP): An Overview. Madrid: World Tourism Organization (WTO).
<https://www.cabidigitallibrary.org/do/10.5555/collection-news-25463>
- Sugiyarto, G., Blake, A., & Sinclair, M. T. (2003). Tourism and globalization: Economic impact in Indonesia. *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, No. 3, 683-701.
[https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(03\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(03)00048-3)
- Sun, J. W., & Xia, T. (2019). China's poverty alleviation strategy and the delineation of the relative poverty line after 2020-analysis based on theory, policy and data. *China Rural Economy*, No. 10, 98-113.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref31](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref31)
- Sun, J. W., & Zhang, Q. (2021). My country's relative poverty standard after 2020: Experience, practice and theoretical construction. *Journal of Xinjiang Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, Vol. 42, No. 4, 79-91.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref32](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref32)
- Tena, P., Sanchez, X., & Vicent, V. (2025). Unpacking World Heritage cultural clusters through the interplay of urban tourism and gentrification. *Cities*, No. 158, 1-12.
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105634>
- Wang, Y. M., & Wang, M. X. (2015). The interactive effect and influencing factors of Zhangjiajie tourism development and residents' income. *Economic Geography*, Vol. 35, No. 3, 197-202.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref33](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref33)

- Wang, J. J., Xie, C. Y., & Zhou, F. F. (2021). An empirical test of spatial spillover effects of China's tourism industry poverty reduction. *Statistics and Decision-Making*, Vol. 37, No. 8, 107-111.
<https://www.scopus.com/home.uri>
- World Bank (2023). Poverty and Shared Prosperity, Iran Poverty Diagnostic, Report No: 185679, World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/40713>
- Yang, D. J., Bai, C. H., & Niu, H. C. (2016). The development mode and realization path of responsible tourism for poverty alleviation in minority areas. *Human Geography*, Vol. 31, No. 4, 119-126.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref36](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref36)
- Yang, X., & Hung, K. (2014). Poverty alleviation via tourism cooperatives in China: The story of Yuhu. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 26, No. 6, 879-906.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref37](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref37)
- Yue, X. M., & Luo, C. L. (2010). Rural labor force going out to work and poverty alleviation. *The World Economy*, Vol. 33, No. 11, 84-98.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/sref38](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/sref38)
- Zhang, Q., & Shen, Y. Y. (2020). International comparison of different relative poverty standards and its implications for China. *Journal of Nanjing Agricultural University (Social Sciences Edition)*, Vol. 20, No. 4, 91-99.
- Zhao, L., Fang, C., & Mao, C. L. (2018). Tourism and poverty alleviation: empirical evidence from China. *Tourism Tribune*, Vol. 33, No. 5, 13-25.
<http://dx.doi.org/10.1177/1354816619863266>
- Zuo, T., & Su, W. Z. (2020). Strategic direction and policy Choices for relative poverty governance in China under the background of rural revitalization. *Journal of Xinjiang Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition)*, Vol. 41, 4, 88-96.
[http://refhub.elsevier.com/S1447-6770\(23\)00046-3/opt83N6246Osq](http://refhub.elsevier.com/S1447-6770(23)00046-3/opt83N6246Osq)